

TRGOVSKI TOVARIŠ

LETO XXXI

1934

ŠTEVILKA 3-4

NEKAJ ČRTIC IZ GOSPODARSKEGA ŽIVLJENJA LJUBLJANE PRED 100 LETI

Po kratki pozornosti, ki jo je vzbudilo vrvenje Ljubljanskega kongresa l. 1821. po vsej Evropi, se je povrnilo v Ljubljano normalno življenje in delo se razvijalo ob prirodnih pogojih njene lege in zaledja in v splošnem okviru gospodarskih razmer tedanje Evrope. Mesto se je bilo že l. 1786. oprostilo starega zidovja, ki ga je oklepalo in zaviralo njega zunanji razvoj. Kratka doba francoske okupacije pa mu je glede trgovine in obrti (loi Chapelier) prinesla važno izpremembo s tem, da so Francozi je staro cehovsko organizacijo odpravili, na čemer tudi avstrijska restavracija po l. 1814. ni ničesar izpremenila. Sicer pa je v zunanji podobi trgovine, obrta in prometa ostalo v bistvu vse pri starem.

Še so vozili težko obloženi parizarji po veliki cesti iz Trojan ali iz ljubeljskega prelaza do Ljubljane in dalje v Trst in Reko, še je donel poštni rog po dolenskih klancih in še je cvetela plavičarska obrt po Savi od Zaloga pa doli do Zagreba, Siska in Beograda. Še ni bila Ljubljana izumrla ko danes in na Trnovskem pristanu ali, kakor so mu rekli tedaj »na Jegu« je bilo živo življenje in vrvenje krakovskih in trnovskih čolnarjev, težakov in voznikov.

In vendar pomeni čas pred 100 leti važno razdobje za trgovsko in obrtniško Ljubljano, prehod iz starih patrimonijalnih razmer v novo dobo, ki so jo oznanjale zmagoviti pohod gospodarskega liberalizma s svojo trgovsko in obrtniško svobodo, čedalje večji razvoj industrije, nove tehnične iznajdbe in začetek železniških gradb.

Ilirski guverner v Ljubljani, baron Schmidburg, je že dopisoval s štajerskim namestnikom v Gradcu, grofom Wickenburgom, o železniški zvezi Dunaja in Trsta čez Gradec in Ljubljano. In naš Prešeren je zapel tedaj, ne da bi mu bilo sojeno, da jo vidi tudi izvršeno, o železni cesti:

»Bliža se železna cesta
nje se, ljubca, veselim;
iz Ljubljane v druga mesta
kakor tiček poletim.«

Ljubljansko meščanstvo, vedno vneto za napredek, je bilo vseskoz navdušeno za železnico, od katere je pričakovalo po pravici velik podvig mesta in njegove trgovine in ljubljanski trgovci, obrtniki, podjetniki in bankirji so podpisali za primer, da bi se železnica dotaknila tudi Ljub-

ljane, za tedanje razmere ogromno vsoto 1 milijona goldinarjev. Med podpisniki so Andrej Malič, Miha Smole, Josip Seunig, Fidelis Terpine, Josip Martinčič, Nikolaj Recher; največ so podpisali tedanji prvi ljubljanski bankirji, bratje Heimanni. Uspeh tega podpisovanja je bil ta, da se je l. 1839. končno odobrila železniška trasa Dunaj—Gradec—Ljubljana—Trst. Trgovstvo se je torej postavilo. Ne tako deželni stanovci, ki so se bali, da bo tuja, izvenkranjska konkurenca, olajšana po hitrejši in cenejši železniški vožnji, trdo prizadela kmetu in potisnila cene njegovim pridelkom, žitu, lesu in vinu, s tem pa oslabil tudi njegovo davčno moč; saj je nosil ravno kmet tedaj glavno breme vseh davkov, graščinska gospoda pa je bila prosta.

Poleg tega se je v tistih letih jela razvijati evropska industrija s svojimi velikimi tvornicami po Angleškem in osrednji Evropi, Resl je bil izumil ladijski vijak in že l. 1828. je bil prevozi prvi parnik pot iz Trsta v Benetke v 10 urah. Nemirni duh gospodarskega liberalizma je vzbudil vse podjetne duhove Evrope. L. 1838. se je ustanovila v Trstu velika paroplovna družba Tržaškega Lloyda, ki je odprla tržaški in s tem tudi ljubljanski trgovini nova pota v Levanto in Egipt.

Ljubljana, glavno mesto avstrijske Ilirije, križišče cesarskih cest iz Gorenjskega, Dolenjskega, Štajerskega in Koroškega in središče poštne zvez odtod in proti Trstu, prekladalnišče hrvaškega in banatskega žita, došlega po Savi za Trst, se je razgibala. Tudi v njej so se začele, počasneje ko drugod, a dosti močno, pojavljati gibalne sile modernega gospodarstva. L. 1823. je bil zgradil furlanski veleposestnik Jakob Venier v Kolodvorski ulici prvo sladkorno čistilnico; ko je ta l. 1837. pogorela, so sezidali novo cukrarno na Poljanskem nasipu, na starem pogorišču pa je zrasla bombaževa predilnica in tkalnica.

Preden si ogledamo v podrobnem trgovsko in obrtniško življenje tedanje Ljubljane, moramo ugotoviti, kateri so bili poglavitni viri tedanjega njenega gospodarskega procvita in blagostanja.

Tudi že v tistih letih je bila Ljubljana sedež osrednjih državnih oblastev, torej izrazito uradniško mesto. Tu je bil sedež gubernija, kresije in okrajnega urada, deželnega sodišča, finančnih deželnih in okrajnih oblastev itd. V »Montovžu« so gospodovali in ukrepali deželni stanovci z deželnim glavarjem, na Dunajski cesti, pozneje v Šelenburgovi ulici je bila glavna pošta, na Bregu glavna carinarnica, na Mestnem trgu pa častitljivi »politični in ekonomski magistrat«. Davki in opravi so silili prebivalstvo vse tedanje Ilirije v Ljubljano, štirikratni letni sejmi, od katerih je slovel češnjevi sejem ob sv. Petru in Špelin sejem v novembru, pa so privabili posebno kmete od blizu in daleč v mesto. Zato nas ne preseneti lepo število 31 špecerijskih in 25 manufakturnih trgovin ter 15 železninarjev v tedanji, komaj 17.000 prebivalcev broječi Ljubljani.

Ljubljana pa je bila tudi glavno središče vse trgovine z deželnimi pridelki v najširšem pomenu. Kar je kmet doma pridelal, je dobro stržil v Ljubljani in spravil v denar, bodisi žito in vino, fižol ali platno, suho robo in žimarske izdelke. Kranjski mlinci so pomleli žito, ki ga jim je Ljubljana poslala v mletev via Zalog iz Hrvatske in Banata, njih moko pa je Ljubljana s posrednim dobičkom prodajala v Trst in Reko.

Kaj čuda, da je bilo trgovin z deželnimi pridelki l. 1837. nič manj ko 25, torej več ko danes, med njimi mnogo zelo uglednih in bogatih in sicer po večini slovenskega rodu, tako Debevc, Dolničarji,

Gregoriči, Hudoverniki, Jaleni, Kokalji, Mencingerji, Podkrajški, Recherji, Selani, Seunigi, Smrekarji, Smoleti, Zidani itd. Žitna trgovina je dala podlago za blagostanje trgovcem in mestu sploh. Eno prvih letnih poročil čez leta (1851) ustanovljene trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani (iz l. 1853.), torej 4 leta, preden je potekla železna cesta iz Ljubljane do Trsta, pravi o ljubljanski žitni trgovini, da je »razvita tako izvrstno ko malo kje drugod in da slovi kot taka tudi v inozemstvu. Zbornica pričakuje od železniških prog Ljubljana—Trst in Zid. most—Zagreb nadaljnjega procvita te trgovine in da bo postala zmožna konkurirati celo z Benetkami in južno Rusijo.«

Vzporedno z velikim pomenom Ljubljane kot prekladaljšča in prekućijske točke je cvetela v njej špedicijska obrt prav posebno, in sicer predvsem v smeri proti Trstu (žito, moka, hrastovi hlodi, platno, sila) v nasprotni smeri se je prevažalo mnogo manj blaga, vendar pa tudi že sladkorni trs za cukrarno in bombaž za bombažno predilnico, nadalje sol, vipavsko vino in kolonijalno blago, zlasti kava, dišave itd. Nič manj ko 12 velikih špedicijskih, to je prevoznih tvrdk je v seznamku akta 12/5974 iz l. 1837., ki ga hrani mestni arhiv, navedenih. Velika prevozniška tvrdka so bili Debevc, ki so imeli v Ljubljani in Št. Petru na Krasu lastne velike hleve za vprežno živino, za njimi Kanci, Pesjaki, Khami, Tomšiči, Luckmanni, Greslji, Martinšiči, Sartoryji in Wasserji. Slednji je sezidal na Karlovski cesti velika skladišča, ki spominja nanje še nedavno znani naziv Wasserkaserne. V njih vrsto lahko štejemo tudi Lenčete iz Lavrice, ker so imeli pozneje v Ljubljani tudi špecerijsko trgovino na Jurčičevem trgu v sedanji Medenovi hiši. Lenčeti so prevažali in dovažali zlasti na Bavarsko. Izmed voznikov so zlasti sloveli in bogateli v bližnji ljubljanski okolici Vičani in Glinčani.

Za trgovsko izobrazbo je skrbela trgovska in gremijalna šola, ki jo je leta 1834. ustanovil na pobudo ljubljanskega trgovstva Jakob Franc Mahr, a jo je nadaljeval po njegovi smrti (28. aprila 1845) njegov sin Ferdinand Mahr. Bil je to najstarejši nedržavni in eden najboljših zavodov na avstrijskih tleh; slovel je zlasti po Balkanu in prenehal šele s svetovno vojno. Prvotno je poslovala ta šola v Aichholzerjevi (pozneje Kendovi) hiši stara št. 237 na Mestnem trgu in se je še-le okoli l. 1860. preselila v prostore prejšnjega Jakovega hotela »Avstrijski dvor« na vogalu Krekovega trga in Kopitarjeve ul., kjer je delovala do preobrata (1918.).

Izmed obrtov je cvetela najbolj gostilniška obrt. Nič manj ko 154 vinotočev, 6 pivovarn in 7 kavarn je štela Ljubljana l. 1834., hotelov pa 6: Starega Bidelmona na Mestnem trgu, Avstrijski dvor na sedanjem Krekovem trgu (Mahrova hiša), Zlati lev na Dunajski cesti (Fröhlichova hiša), Virant na Sv. Jakoba trgu, Slon in Malič. Med njimi je bil najimenitnejši in najboljši Maličev hotel na vogalu Šelenburgove in sedanje Aleksandrove ceste.

Veliko število navadnih gostiln in vinotočev v tedanji Ljubljani je bilo posledica francoskega medvladja od leta 1806 do 1813, v katerem ni bilo glede podeljevanja novih gostiln skoraj nobenih omejitev. Avstrijska uprava je po odhodu Francozov iz ilirskih dežel zopet uvedla prejšnjo strogo prakso in gostilne podeljevala le tedaj, če krajevna potreba ni bila krita. Vendar se je že l. 1817. z dekretom dvorne pisarne z dne 28. aprila, št. 1882 izreklo, da je v Ljubljani potreba popolnoma pokrita in da je vsaka nadaljnja pomnožitev vinotočev in žganjarn sploh prepovedana. Cesarska odločba z dne 17. avgusta 1831 je to prepoved

oblastvom vnovič zabičila. Mestni magistrat, kresija in gubernij so se teh navodil tudi vestno držali; zato je v obrtnih aktih iz teh let vse polno pritožb odklonjenih prosilcev.

Leta 1835. se je z dvornim dekretom z dne 13. februarja ta absolutna prepoved toliko omilila, da so se dovolile izjeme zlasti za gostišča (Einkehrgasthäuser) s prenočišči ali za posebno velike, moderno zidane stavbe. Na podlagi tega dekreta je dobil n. pr. veletržec Anton Dolničar na Dunajski cesti gostilniško koncesijo za novozgrajeni hiši št. 62 in 63, v katerih je pozneje ustanovil Fröhlich celo hotel »pri zlatem levu«. V vseh drugih primerih pa je mestni magistrat slej ko prej dosledno zavračal prošnje za nove gostilne in vinotoče. Leta 1840. n. pr. so mestni očetje celo tvegali pritožbo na dvorno pisarno na Dunaju, ker je bil gubernij zoper njih voljo podelil gostilniško koncesijo Antonu Vidicu na Poljanah št. 49. Pritožba pa je bila odbita, češ, da imajo zastopati koristi gostilniškega stanu le gostilničarji sami, ki se pa niso pritožili, ne pa občinski svet.

Izmed kavarn, ki pa so bile precej manjše od današnjih, nizke in zakajene, je bila najbolj obiskana, preden so zidali Kazino in Kolizej, torej pred l. 1846., tako zvana švicarska kavarna (zur Schweiz) v Špitalski, sedaj Stritarjevi ulici, ki se je od l. 1876. naprej nazivala kavarna Valvazor. V isti ulici, tik Krisperjeve trgovine, je obratovala kavarna Josipa Hermanna, ki se je l. 1860. preselila na Stari trg. Priljubljena je bila tudi Colorettova kavarna na Mestnem trgu 5, poznejša kavarna Merkur. Kavarne so bile tudi na Bregu v sedanji dr. Tavčarjevi hiši, v starem stanovskem gledišču in v Fischerjevi (pozneje Elbertevi) hiši na Kongresnem trgu in na Starem trgu št. 21.

Pivovarne, katerih je bilo v Ljubljani 6, niso bile industrije v današnjem smislu, ampak le manjši obrati, ki so ponavadi delali z enim pivovarjem in 4 do 5 delavci. Ena najstarejših je bila Pavla Prunnerja pivovarna na Karlovski cesti, ki se je pa bila že l. 1827. spremenila v mestno ubožnico. Delovala pa je pivovarna Tomaža Aura na Rimski cesti 11, kjer je bila gostilna »pri Črnem medvedu« (danes gostilna Živec). Marija Merk, vdova po Nikolaju Merku v sedanji Wolfovi ulici (predhodnica pivovarne Zorža Auerja) je prav ta čas prodajala svojo pivovarno, dočim je bil Janez Perles, sin strojarja Jožefa Perlesa iz poznejše Lasnikove hiše v Wolfovi ulici že prevzel staro pivovarno v Slonovi, sedaj Prešernovi ulici po prejšnjem lastniku Dominiku Jamniku. Na Sv. Petra cesti (stara št. 9) je varil pivo Tomaž Homber, naslednik Matije Siebenhardta; po njegovi smrti (1840.) pa njegov zet Feliks Prager. Še celo v Florjanski ulici 24 (»pri deteljici«) je bila manjša pivovarna, ki jo je izvrševal Janez Feichter. Šesta pivovarna, tako zvana Obrezova, je bila last Matevža Klobovsa; delovala je v Gradišču, v prostorih poznejše Seemannove hiše (Vegova ul. 8). L. 1833. je skušal osnovati pivovarno na Poljanah 34 tudi Josip Schwarz, doma iz Češkega, pa je bil zavržen, vendar se mu je 1840. vzlíc odporu ostalih pivovarnarjev posrečilo jo otvoriti in je obratovala do l. 1870.

Znameniti so bili tudi stari ljubljanski barvarji, usnjariji in strojarji, ki so imeli svoje hiše in delavnice od mesarskega mostu naprej na Sv. Petra nasipu tja do frančiškanskega mostu in odtod navzgor ob levem bregu Ljubljance do starega deželnega gledišča (sedanje Filharmonije). Od starih rodov so že l. 1834. prenehali strojar Bals (v Lasni-

kovi hiši), barvarja Matija Gerber in njegov sosed Jernej Gestrin, na sedanjem Kongresnem trgu, odnosno Dvorskem nasipu, barvar Andrej Kupič in strojar Janez Steinmetz na Sv. Petra cesti 7, odnosno 3, (stara števil.); še so pa delovali stari rodovi Janeschov, Perlesov (Josip) in Paurov, katerih potomci še danes živijo, čeprav ne izvršujejo več tega obrta. Iz Janeschove stoletne usnjarne se je v 70tih letih razvila velika tvornica na Šentpeterskem nasipu, ki jo je sezidal l. 1872. Ivan Janesch na nekdanjem Babnikovem svetu.

Od Paurove hiše navzdol proti mesarskemu (sedaj Zmajevemu) mostu sta obratovala na Šentpeterskem nasipu milarja Švelc, ki je prenehal obratovati že l. 1866. in Josip Strzelba. Zadnji, roj. l. 1804. v Pragi kot sin milarja Ignacija Strzelbe (v tedanjem pravopisu Strzelba, iz katerega se je razvila napačna trozložna izgovarjava: Strzel-ba namesto pravilne dvozložne: Strěl-ba), se je nastanil okolu l. 1825. v Ljubljani sprva na Poljanah št. 78, potem pa v Šentpeterskem predmestju 16. Iz zakona z Marijo Rovana (Roan), hčerko ljubljanskega meščana in krznarja Jožefa Rovana, s katero se je bil poročil l. 1826., so se mu rodili sinovi Ignacij, ki je umrl l. 1866., star 37 let, Aleksander, roj. l. 1838., ki je ustanovil v Celovcu veliko milarno in Jožef, roj. l. 1834., ki je prevzel očetovo milarno in jo vodil do svoje zgodnje smrti (1889.). Njega edini sin Jožef se je okolu l. 1890. priženil na graščino Grbin pri Litiji, milarna pa je prešla na hčerko Rozo, roj. l. 1861., ki se je dne 3. maja 1881. poročila z Viktorjem Rohrmannom, sinom novomeškega milarja in župana Antona Rohrmana. Viktor Rohrmann je milarno znatno dvignil in sezidal l. 1884. v Šiški, tam kjer stoji sedaj samostan oo. frančiškanov, novo, večjo milarno, ki je zaposlovala okolu 30 delavcev; zaradi zunanje premočne konkurence pa jo je l. 1892. opustil prav tako kakor staro milarno na Šentpeterskem nasipu ter začel ondi trgovino z gobami in deželnimi pridelki. Poslopje milarne v Šiški in ves svet naokoli je Viktor Rohrmann prodal l. 1921. frančiškanskemu konventu.

Tudi lončarska obrt je v Ljubljani že jako stara. Tam, kjer stoji sedaj Ogorevcova, prej Drelseva tvornica lončarskih izdelkov, je že l. 1832. izvrševal lončarsko obrt Janez Henrik Gley, rojen l. 1802. v Mecklenburških Strelicah na Nemškem, ki se je bil poročil z vdovo po prejšnjem lončarskem mojstru Antoniju Rastner. Za njim je obrt prevzel l. 1870. Albert Samassa, nato Avgust Drelse. Izmed steklarjev je bil v Ljubljani najimenitnejši Franc Zeska, roj. 1807. na Češkem in praded številne Zeschkove rodbine, ki se je pozneje udejstvovala v trgovini in zlasti industriji prav do današnjih dni. Izmed mizarjev je Jakob Jožef Naglas (rod Naglasov izvira iz trga Vipave in se je tam sprva pisal Naglost) že l. 1845. ustanovil svojo delavnico v Knežjem dvorcu; izdeloval je sprva pošne vozove. Tudi prednike obeh najstarejših klesarskih tvrdk Vodnikov in Tomanov najdemo že l. 1838. omenjene (Franc in Janez Vodnik, Ignacij Toman).

Glede obrtov je veljala za Kranjsko in Primorje in Dalmacijo posebnost, da ni bilo v tem času več cehov, kakor v drugih avstr. pokrajinah. Francozi so jih l. 1806. odpravili, češ da so ostanek srednjeveških razmer in v nasprotju z osebno svobodo in enakostjo državljanov. Avstrijska uprava jih po restavraciji l. 1814. ni več vpostavila, marveč dovoljevala le združevanje obrtnikov v posebnih društvih. Obrtna svoboda je bila torej v mestu Ljubljani že davno pred obrtnim redom

(uveljavljenim l. 1859.) v veljavi. Ta društva obrtnikov so prevzela premoženje starih cehov, ki je bilo časih prav znatno. Tako je pekovski društvo imelo v svoji lasti ves svet ob sedanji Resljevi c. in obširna zemljišča na ljublj. polju. Na nje spominja še pekovski križ ob Dunajski c. v bližini vojaških smodnišnic. Pekov je bilo v Ljubljani l. 1830. okoli 18.

Ljubljanski peki so bili po večini slovenskega rodu, kakor posnamemo iz seznamka, navedenega v nekem aktu iz l. 1833. Tu se navajajo Marjeta Ahlin, Franc Bezljaj (naslednik Adam Bezljaj), Franc Gregorc, Lovrenc Macher, Vincenc Matozelj, Matija Mavec, Anton Perme, Janez Planinšek, Franc Podržaj, Tomaž Podržaj, Janez Sever, Jakob Šivic, Franc Slivic, Jakob Strojan, Miha Šušteršič, Josip Tronte, Gašper Virant in Anton Vurner. Izmed pekarn je zlasti slovela pekarija Antona Permeta v Špitalski ul. stara št. 268., sosedna Krisperjevi trgovini. Ta prastara pekarna je segala s svojimi obrtnimi prostori tja do Ribjega trga; v njej je bila gostilna z izbornim vinom. Permetov rod je izumrl v moškem kolenu okoli l. 1870. Permetova hčerka Frančiška je mati senatorju dr. Vl. Ravniharju.

Na Starem trgu 36, pozneje na 133, je pekel kruh Štefan Žužek, rojen l. 1809. v Velikih Laščah, njegov sin Karl se je l. 1892. preselil v Florjansko ulico 8; luksuzno pecivo v Šelenburgovi ulici je prodajal pek Kaufmann, predhodnik Schreyev.

Med mesarji so sloveli zlasti šentpeterski mesarji Černe, Kozak in Dimnik. Tudi ljubljanski mesarji so bili skoraj vsi Slovenci.

Prvo slaščičarno ljubljansko je izvrševal Boltežar Kaprec, doma iz Slov. Bistrice, v Ovijačevi hiši na Kongresnem trgu poleg Bambergove knjižarne. Pred slaščičarno je bila pomaknjena na pločnik čedna veranda, v kateri je rad posedal elegantni ljubljanski svet.

Od zlatarjev so l. 1833. omenjeni že Giuseppe Tambornino, Pietro Simonetti, Eduard Graff in Karl Pairitsch. Rod Tambornino in Simonetti sta se držala do konca 19. stoletja.

Italijanskega rodu je bil tudi Giovanni Matteo Castagna, ki je bil sprva (od l. 1792.) kavarnar pri Slonu, pozneje (od l. 1802.) pa je izdeloval v Nunki ulici (Pollakova hiša) kandite. L. 1833. ga ne najdemo več omenjenega. Tudi brivci in lasuljarji so bili po večini Lahi. Lasuljar Giuseppe Tonolo se ustanovi v Cetinovičevi hiši na Kongresnem trgu že l. 1832., njemu slede brivci Caligaris, Depolo, Businaro (Šelenburgova ulica 1), Menegolli (Pod Trančo) in drugi.

L. 1836. se je naselil v Ljubljani v št. Peterskem predmestju št. 140 Ivan Nep. Horak, roj. 13. maja 1814. v Kromavi na Moravskem, kot sin rokavičarja Jožefa Horaka, ter tu ustanovil rokavičarsko obrt, ki mu je tako uspevala, da ga najdemo že l. 1852. kot hišnega posestnika v Florjanski ulici št. 36 (nova št. 28). Njegov sin Edvard je bil pozneje trgovec v Trstu, njegova hčerka Marija, poročena s tajnikom trgovske zbornice Ivanom Murnikom, pa ima največ zaslug za narodno prebujenje ljubljanskega ženstva. Ivan Nep. Horak je postal v teku let glavni organizator narodnega ljubljanskega obrtništva, član občinskega sveta, večletni podpredsednik trgovske in obrtniške zbornice, ki jo je zastopal tudi v deželnem in državnem zboru. Ustanovil je l. 1856. obrtno pomožno društvo v Ljubljani, ki je bilo razen Kranjske hranilnice do l. 1880. edini denarni zavod v Ljubljani; iz tega društva se je po l. 1918. razvila Obrtna banka. Svojo prodajalno je imel v Židovski ulici na vogalu Židovske steze, tam kjer je sedaj puškar Fr. Sevčik.

Stara je bila tudi sitarska obrt, ki jo je od l. 1822. izvrševal v stari Kresiji za vodo sitar Miha Pakič, roj. l. 1798., kot sin kmeta Luke Pakiča blizu Sodražice. Po njegovi smrti (1832.) je nadaljevala vdova Frančiška, roj. Pavšler, ki se je že l. 1833. zopet poročila s čevljarjem Janezom Pleškotom, sitarsko obrt do polnoletnosti sina iz prvega zakona Mihe Pakiča, dočim se je nje sin iz 2. zakona Karl Pleško posvetil pravnim študijam in umrl l. 1899. kot dež. sodni svetnik. Miha Pakič ml. je potem izoblikoval očetovo obrt v veliko osrednjo trgovino s siti, suho robo in lesenimi izdelki, ki je zaslovela čez deželne meje. Umrl je samec dne 15. avgusta 1889. Ker je bil njegov brat Franc Pakič oficir, njegov polbrat Karl Pleško pa v sodni službi, je Pakičevo trgovino dne 9. septembra 1889. kupil trgovec in milar Viktor Rohrmann in jo vodi pod tvrdko M. Pakič do danes.

Knjigarne in trgovine z muzikalijami in umetninami so pred sto leti v Ljubljani imeli le Ignacij pl. Kleinmayr (Mestni trg 190), Leopold Paternolli in Ivan Korn. Ko je Korn l. 1840. umrl, je ustanovil Jurij Lercher, doma iz Pogorja pri Beljaku, knjigarno na Mestnem trgu 8.

*

Ce je bila obrt v tem času brez pravega stanovskega zastopstva, pa se je ravno okoli l. 1832. začelo med trgovstvom gibanje, ki je merilo na to, da trgovstvo kot najvažnejši meščanski sloj Ljubljane in nje gospodarska hrbtenica ne ostane še dalje pri tem, marveč da si izbere iz svoje srede odbor ali kakor so tedaj dejali »reprezentanco trgovskega stanu«. Ta reprezentanca naj bi tolmačila vladi, magistratu in občinskemu svetu potrebe in težnje trgovstva, jim oddajala izjave v trgovskih stvareh itd. Tedanji mestni župan Hradecky je to gibanje krepko podpiral in tudi ilirski gubernij mu ni nasprotoval, marveč je že z odlokom z dne 20. decembra 1832., št. 27.166 privolil, da se osnuje taka reprezentanca, kakršna je obstojala že na Dunaju in v drugih deželnih stolnih mestih. Da pa vlada pri tem niti daleč ni mislila na poživljenje starih trgovskih cehov, je razvidno iz pridržkov, ki jih je dodala temu odloku: reprezentanca po pripombah gubernija ne sme izvajati nobenega pritiska na posamezne trgovce niti omejevati njih trgovske pravice ali posegati v njih osebno delovanje in koristi, ker tu ni govora o kaki strnjeni, z načelstvom opremljeni korporaciji. Tudi občinski svet ljubljanski ne sme biti z delovanjem reprezentantov trgovstva na noben način v pristojnem področju oviran ali omejen. Volitve reprezentantov se morajo izvrševati pod oblastvenim nadzorstvom; pri tem je gledati na to, da so interesi različnih trgovskih panog primerno zastopani; zlasti se je treba ozirati na spedicijo in trgovino z deželnimi pridelki kot gospodarsko najvažnejši trgovski panogi v Ljubljani. Imena izvoljenih reprezentantov naj se naznanijo guberniju.

V smislu tega odloka je magistrat razpisal volitev na 20. marca 1833. Vršila se je pod nadzorstvom župana Hradeckega. Prvi zastopniki, ki jih je trgovstvo izvolilo, (*Repräsentanten des Handelsstandes*) so bili Ferdinand Josip Schmidt za specerijsko stroko, Franc Gregl za manufakturo in Janez Kristijan Kanc (Kantz) za spedicijo. L. 1834. se je to zastopstvo dopolnilo z namestniki (*Substituten*); izvoljeni so bili: Alojzij Wasser za specerijsko stroko, Ignacij Bernbacher za manufakturo in Ignacij Engler za spedicijo. Dne 8. januarja 1836. je Franc Gregl zaradi

starosti in bolezní opustil trgovino in odložil zato odborníštvo (umrl je še tisto leto dne 28. novembra). Janez Kristijan Kanc pa je v februarju 1836 umrl. Na njh mesto sta bila izvoljena: Josip Jurij Scribe za manufakturno in Lambert Luckmann za spedičijo.

V tej »trgovski reprezentanci«, ki je začela delovati že l. 1833., a je bila spopolnjena l. 1834., so prvi začetki poznejšega trgovskega gremija ljubljanskega. Ljubljanski trgovski gremij obhaja torej letos stoletnico svojega obstoja.

Predaleč bi zašli, ako bi hoteli podrobno navesti in popisati vse stare ljubljanske trgovine pred sto leti.

Naj zadostuje torej tu ugotovitev, da je okolu l. 1836. izumrlo ali pa izumiralo dokaj ljubljanskih trgovskih rodbin, ki so še za francoske okupacije slovele in cvetele, tako Aßborghetti (Glavni trg 264, nasledniki Krisperji), Andriolliji, Čebuli (Zebull, Sv. Jakoba trg 103), pl. Desselbrumerji (Stari trg 177), Deschmanni (Špitalska ulica 269), Frörenteichi (Mestni trg 236), Kancijani (Dunajska cesta 6), Kandutschí in Pillerji (Mestni trg 260, naslednik Fr. Souvan), Kuki, Primci (Anton Primic † 13. junija 1802., oče Primičeve Julije v Kapucinskem predmestju 43/44, sedaj Wolfova ulica 6), Sonci (Ključavničarska ulica), Weidlichí (vogal Špitalske ulice, naslednik grof Bolza), Weitenhillerji (Kapucinsko predmestje 40, t. j. Slonova ulica, nasledniki Luckmanni) itd.

Najdalje so se od starih rodbin držali Bernbacherji, sprva na Mestnem trgu 13, potem na vogalu Špitalske ulice in sedanjega Cankarjevega nabrežja, Heimanni (Heymanni) v Špitalski ulici stara št. 277 (vogal Mestnega trga nasproti Krisperja) in pod Trančo (pozneje Jamšek, nato Feliks Urbanc), ki so rojeni v Memelsdorfu na Bavarskem, prišli kot vojaški založniki francoske vojske na Dunaj in odtod okolu l. 1809. v Ljubljano ter tu odprli vzlic srditemu odporu domačega trgovanja svojo banko v Špitalski ulici in manufakturno trgovino pod Trančo.

Zelo stara, že iz francoskih časov delujoča trgovska hiša so bili tudi Bučarji (Wutscher) na Marijinem trgu; na ploščati strehi njih prodajalne hiše, ki je stala na mestu sedanjega Prešernovega spomenika, sta bili na vsakem koncu dve buči iz kamna. Hišo so podrli ob potresu, trgovino pa je že nekaj let poprej prevzel Viktor Schiffer. Iz Bučarjeve rodbine izvira vrli narodnjak dr. Žiga Bučar, okrajni fizik v Novem mestu, ki je bil v sedemdesetih letih kazensko premeščen v Kočevje, ker je nastopil kot slovenski kandidat za državni zbor.

Slovita je bila trgovska hiša Vogou, ki je imela svojo specerijsko in kolonijalno trgovino na Mestnem trgu stara št. 278 (nekako tam, kjer je sedaj trgovina F. M. Schmitt). Nje zadnji moški zastopnik Lenart Vogou, lastnik bokalske grajščine in baje potomec stare nemške plemiške rodbine, ki pa ni marala za plemstvo, je umrl 12. jan. 1813. Njegova hčerka Marija je vodila očetovo trgovino do svoje smrti (25. avg. 1851.).

Iz pofrancoske dobe izvira tudi trgovska hiša Cantoni. Luigi Cantoni je imel svojo trgovino s krojnim in galanterijskim blagom l. 1833. in tja do l. 1850. na Mestnem trgu 12, njegov naslednik Viktor pa je imel specerijsko trgovino v Florjanski ulici 25 tja do l. 1895.

Stara manufakturna trgovina, delujoča še iz francoskih časov, so bili tudi Gregli na Mestnem trgu 239. Franc Gregl, eden prvih odbornikov l. 1834. na novo ustanovljene trgov. reprezentance, pa je že l. 1836. umrl.

Rod izumre s sinovi Jožefom († 1867) in Francom († 1882), ki sta umrla samca. Hčerke so se pritožile v rodbine Krisperjevih in Samassovih.

L. 1834. se pojavijo novi trgovci s specerijskim in manufakturnim blagom, tako Aichholzerji, Debeveci (Gašper Debevec od l. 1832.), Englerji, Friedrichi, Greslji, Holzerji (nasledn. Bürger), Kanci, Krašovci, Krisperji (Anton), Liningerji, Luckmanni (Lambert), Moschitzki, Mallnerji, Mayerji (Jakob C.), Mühleisni, Pesjaki (Simon), Plautzi (Ivan Nep.), Pleškoti, Sartoryji (Franc pl.), Skribeji, Sparovec (Jožef), Supančiči, Souvani (Franc Ks.), Stareti (Josip), Schantli, Schreyerji (Jožef), Wallandi (Filip Jakob), Wasserji, Zanierji, Zwayerji itd., od katerih pa je tudi že večina prenehala konec 19. stoletja ali pred vojno.

Hitro živijo in se izžive rodovi v mestu, ki črpajo iz njega osnove za svoje blagostanje, a mesto jih obenem tudi samo izčrpa. Mesto ni ko vas, kjer cveto in se drže na zdravi in večno plodni zemlji rodovi trdo skozi stoletja, mesto je kakor veliki semenj, ki vabi k sebi stotine in tisoče ljudi, pa jih po končanih opravkih in delih v neznanem vrtincu pogoltne ali izmeče; vedno nove, zdrave krvi si želi od zunaj, samo je ne more dati. Leta 1836.—1849. pomenijo prehod Ljubljane v ta moderni tip mesta in zato je tem bolj zanimivo, dognati, kateri trgovski rodovi so se ohranili od tedaj do danes. Malo jih je: to so tvrdke Kleinmayr in Bamberg, knjigarna in trgovina z muzikalijami, potem špecerijska in galanterijska trgovina Krisper, manufakturni trgovini Mayer in Souvan, trgovina z deželnimi pridelki Hieng in če prištejemo tedanji predkraj Šiško s Podgoro, še Knezovi.

Ustanovitelj tvrdke Kleinmayr & Bamberg je Ignacij Alojzij pl. Kleinmayr, ki je prišel v Ljubljano iz Celovca in tu začel že leta 1782. izvrševati najprej tiskarno in izdajati 1784. časopis Laibacher Zeitung. Njegovo hčerko Teklo je l. 1846. poročil Fedor Bamberg, doma iz Kalčič (Gallschütz) na Saksonskem ter vstopil kot družabnik v tvrdko Ig. pl. Kleinmayr in Fedor Bamberg; njegov sin Otomar, r. 21. jan. l. 1848., ki še živi, je tiskarno in knjigarno povzdignil do visoke stopnje.

Tvrdko Krisper je l. 1834., torej pred 100 leti, ustanovil Anton Josip Krisper, roj. dne 6. marca 1805. v Slov. Bistrici kot sin vzornega učitelja Antona Krisperja in Ane Repolust. Dne 19. junija 1832. se je poročil z Jožefino Alborghetti, hčerko tedaj že umrlega trgovca Jožefa Alborghettija in Jožefe Primic, čigar trgovino na voglu Špitalske ulice in Mestnega trga je prevzel najpozneje l. 1834. Tvrdko so vodili po vrsti njegovi potomci Jožef (1855. do 1892.) in Ivan (1892. do 1922.). Sedanji šef je od l. 1922. Erik Krisper.

Souvanovo manufakturno trgovino je ustanovil v nekdanji Kandutschchevi hiši (stara števil. 260, sedanja števil. 22) na Mestnem trgu l. 1835. Franc Ksaver Souvan, roj. dne 16. decembra 1799. v Ločni pri Novem mestu kot sin malega graščaka Franceta Ks. Souvana in Marije Kopecke. Januarja l. 1835. je prosil skupno za manufakturno in galanterijsko trgovino (»Tuch- und Schnittwarenhandlung und Nürnbergerhandlung«), pa je zahtevala reprezentanca ljubljanskega trgovstva, da si mora za vsako vrsto posebe izposlovati pravico. Zaenkrat se je zategadelj omejil le na prvo omenjeno trgovino, na kar mu je mestni magistrat podelil pravico za »trgovino s suknom in krojnim blagom« z odlokom z dne 16. VI. 1835., št. 3293. Pravico za galanterijsko trgovino si je Souvan izposloval konec l. 1836., a jo ni dolgo izvrševal (nekako do l. 1848.).

Dne 3. februarja 1836. se je Franc Souvan poročil z Marijo Jožefo Pleiweissovo hčerko kranjskega trgovca Valentina Pleiweissa in sestro dr. Janeza Bleiweisa.

Trgovina, ki je bila sprva le bolj detaljna, se je šele v letih 1850. do 1860., ko sta se začela udeleževati v njej tudi Souvanova sinova Franc Ksaver, roj. 30. novembra 1836. in Ferdinand, roj. 18. aprila 1840., razvila tudi v trgovino na debelo. Leta 1866. je prepustil 67letni ustanovitelj tvrdko sinovoma v last; 19 let na to je sklenil v šestinosemdesetem letu svoje delavno življenje († 14. maja 1885.). Bil ni samo izvrsten trgovec, ampak tudi narodno misleč mož, saj je bil on tisti, ki je dal slovenski »Citalnici«, ustanovljeni l. 1861., varno zavetje v svoji hiši v Selenburgovi ulici št. 1, ki jo je l. 1862. kupil od dedičev odvetnika dr. Antona Rudolfa.

Brata Franc Ksaver in Ferdinand Souvan sta kmalu po prevzemu tvrdke svojega očeta prevzela (l. 1868.) tudi manufakturno trgovino, ki jo je njih stric Jožef Pleiweiss († 16. febr. 1867.), ustanovil v Ljubljani na Mestnem trgu ter sta jo vodila odslej pod imenom »J. Pleiweissovih nečakov« (J. Pleiweiss Neffen). Dve leti poprej (1866.) sta bila prevzela manufakturno trgovino strica Konrada Pleiweissa v Kranju († 9. l. 1865.), ki je odslej poslovala kot podružnica njiju ljubljanske trgovine.

Tvrdka Souvan je po svoji inicijativnosti in solidnosti nesla sloves ljubljanskega trgovstva daleč čez meje tedanje Kranjske v težavnih časih, ko še ni bilo železniških zvez, niti urejenih trgovskih potnikov. Vzlic bližini dobro urejenih in močnih tržišč Trsta in Reke si je baš v Primorju in Dalmaciji ustanovila krog zelo številnih odjemalcev, zlasti blaga na debelo, ki ji je ostal zvest do današnjih dni vzlic nasprotni konkurenci.

L. 1902. sta vstopila v tvrdko kot nova družabnika Franca Ksaverja sin Franc Ksaver, roj. 5. oktobra 1873. (četrti tega imena v rodbini, tretji v tvrdki Souvanovi) in Ferdinandov sin Leon Souvan, roj. 24. marca 1876., ki je po smrti Franca Ks. star. (1903.), Franca Ks. ml. (1908.), in svojega očeta Ferdinanda (1915.) postal edini lastnik tvrdke in jo vodi še danes. Pod njegovim vodstvom so se opustili l. 1922. stari trgovski prostori na Mestnem trgu št. 22 in se je osredotočilo poslovanje v hiši št. 24 na Mestnem trgu. L. 1933. je vstopil v tvrdko kot družabnik Leona Souvana sin Leon Souvan ml. Tvrdka Souvan, ki bo obhajala l. 1935. stoletnico svojega obstoja, je največja in najstarejša slovenska manufakturna trgovina v Ljubljani.

Okolu l. 1830. je prišel v Ljubljano Jakob C. Mayer, rojen dne 18. februarja 1801 v Memelsdorfu na Bavarskem. Prakticiral je nekaj let pri svojih rojaki, bratih Heymannih, ki so imeli v Špitalski (Stritarjevi) ulici 277 in na vogalu Mestnega trga pod Trančo manufakturno trgovino in menjalnico. Konec l. 1833. je zaprosil za podelitev trgovine s suknom in krojnim blagom. Pritožbo, ki jo je vložila zoper nameravano podelitev reprezentanca ljubljanskega trgovstva, je ilirski gubernij, ko je Jakob Mayer dokazal izpust iz bavarskega državljanstva, odbil z odlokom z dne 26. julija 1834., št. 15712. Nato je magistrat dne 4. oktobra 1834. končno podelil zaproseno pravico Jakobu C. Mayerju, ki je še tisto leto odprl v poslopju stare kresije v Špitalski ulici št. 271 svojo trgovino z manufakturnim blagom; tvrdka J. C. Mayer torej letos lahko slavi stoletnico svojega obstoja.

Jakob C. Mayer se je dne 23. aprila 1837 poročil z Ivano Sončevo, hčerko slovenskega trgovca Martina Sonca iz Ključavničarske ulice (prodajalno je imel na Mestnem trgu) in Marije, roj. Tavčar.

Jakobov sin Emerik, roj. l. 1841., je očetovo trgovino krepko povzdignil in izoblikoval menjalnico, ki jo je vodil do leta 1907.; vrhtega se je udeleževal tudi v industriji (tovarnica žičnikov v Poljski, sedanji Komenskega ulici 2 skupaj z bratoma Viktorjem in Henrikom Galetom, tovarnica papirnih vreč v Metelkovi ulici pod tvrdko Mayer & Dečman).

Sedaj vodi manufakturno trgovino v Stritarjevi ulici, eno največjih v Sloveniji, Emerikov sin, Emerik Jakob, r. l. 1880.

Tudi Hiengi so stara ljubljanska trgovska rodbina. Njih praded Janez Hieng, rojen l. 1753. neznano kje na Tirolskem, je prišel že pred l. 1795. v Ljubljano ter se preživljal z različnimi opravki, nazadnje kot klobučar (Hutstepperer) v Št. Jakobskem okraju. Tu se mu je porodil 2. jun. 1795. v tedanji Sv. Jakoba ul. 71 najstarejši sin Franc Hieng, ki se je že zgodaj posvetil trgovini z žitom in deželnimi pridelki in je kot tak vpisan že l. 1834. Dne 10. jan. 1831. se je poročil z Antonijo Jakula, hčerko Aleša Jakule, gostilničarja pred Pisanimi vrati. Svoje trgovske prostore in skladišče je imel Franc Hieng na sedanji Tyrševi cesti v nekdanj Holzerjevi, sedaj Agnolovi hiši. Premoženje, ki si ga je pridobil z žitno trgovino, pa je v vojnih homatijah l. 1859. in naslednjih letih izgubil. To je moža tako potrla, da je l. 1864. umrl za kapjo.

Od njegovih sinov se je najstarejši, Henrik r. l. 1833., posvetil špecerijski trgovini, drugorojenec Ernst Hieng, r. 11. l. 1839, pa je po kratkem presledku v Trstu, kjer je bil vstopil v znano Mellovo veletrgovino z drogami, a mu stroka zdravstveno ni prijala, vstopil kot praktikant v banko Rottauer v Celovcu. Toda kmalu je tudi to opravilo opustil. Po otvoritvi železniške zveze Ljubljana—Trst (1857) se je namreč čedalje bolj začela razvijati lesna trgovina, zlasti na Notranjskem. Prvo parno žago na Kranjskem so ustanovili l. 1860. bratje Hauser iz Trsta v Loškem potoku. Nje prvi ravnatelj je bil Ernst Hieng tja do l. 1875., ko si je ustanovil na Rakeku svojo lastno lesno trgovino ter jo vodil do l. 1895. V tem letu se je preselil v Ljubljano ter jo izvrševal na Dunajski cesti št. 10. Že l. 1904. je vstopil v podjetje njegov najstarejši sin Ernst Hieng ml., roj. 14. aprila 1885. Tvrdba se je kmalu po vojni združila z lesno tvrdko Lorenzi, največjo tedanjo lesno tvrdko v Sloveniji, v delniško družbo Arbor d. d., ki se je s 70% udeležbo domačega kapitala obenem nacionalizirala. Po smrti Ernsta Hienga star. (14. jan. 1920) jo vodi Ernst Hieng ml. uspešno dalje; zlasti se mu je posrečilo navezati neposredne stike z inozemstvom brez tujega posredništva, tako da izvažata tvrdba danes naš les ne samo v Italijo in Grčijo, ampak tudi v Španijo, Tunis, Alžir, Egipt in Perzijo.

Začetki tvrdske Knez segajo nazaj v Pirniče pod Šmarno goro in v Podgoro pri Št. Vidu. Knezov rod je zelo star kmetijski rod in je bil po vpisih v urbarjih že v 16. in 17. stoletja naseljen v Pirničah. Njega prvi zastopnik, ki je trgoval z deželnimi pridelki, je bil Miklavž Knez, ki je hodil nakupovat po Hrvatskem in imel svoja skladišča v Kranju. Njegov sin Janez Knez se je priženil iz Pirnič v Podgoro pri Št. Vidu, razvil očetovo trgovino in postal založnik sorškega in kranjskega polja z ogrsko in hrvatsko pšenico. Knezova rodbina hrani še danes njegovo prvo bilanco ali kakor jo imenuje »skusheno rajtengo« iz l. 1851., ki se

glasi dobesedno po tedanjem pravopisu takole: »Moja skushena rajtenga od leta 1851.: premorem dnarja ali kar ga ie u kupžiji moii: 702 fl. sim premoğu u koňz leta 1851. shelim uidet she an drugi let kolk bom per-dobil skos let

Janes Knez.«

»Skushene rajtenge« so v poznejših letih Janezu Knezu pokazale, da premore vedno več. Približal se je glavnemu mestu in kupil v Spodnji Šiški znano gostilno »pri Ančniku«. Z rastočim premoženjem je rastla veljava Janeza Kneza: postal in ostal je dolgo let župan v Spodnji Šiški — pod njegovim vodstvom občina ni imela še nobenega dolga in nobenih doklad, pač pa celo naložen denar v hranilnici. Iz zakona z Ano Vodnikovo, nečakinjo prvega slovenskega pesnika, Antona Vodnika, se je Janezu Knezu rodil še v Podgori dne 9. avgusta 1853. prvorojenec Ivan Knez, eden naših najpodjetnejših trgovcev in gospodarstvenikov.

L. 1881. je kupil Smoletovo hišo na Gosposvetski cesti 1 in prenesel v skladišča poleg nje svojo žitno trgovino. V istem letu je z očetom Janezom in bratom Antonom ustanovil Kmetsko posojilnico ljubljanske okolice, ki je postala pod njegovim vodstvom eden najtrdnjših slovenskih denarnih zavodov. S stavbenikom Filipom Supančičem je l. 1895. postavil v Trnovem opekarno, zidal ž njim vrhniško železnico in se lotil tudi regulacijskih del ob Savi. Ko zmanjka pri opekarni v Trnovem tvarine, zgradi l. 1907. veliko krožno opekarno na Brdu pri Viču; razen tega je prenovil Vodnikovo tvornico za kis v Šiški, ustanovil lastni valjni mlin na Beričevem pri Sv. Jakobu ob Savi itd.

Ivan Knez je bil mož železne energije, neumorne delavnosti in neomajne narodne zavesti. Bil je predsednik Trgovske in obrtne zbornice od l. 1911. do smrti, prvi slovenski predsednik Gremija ljubljanskih trgovcev (1905—1910), predsednik Trgovskega podpornega in bolniškega društva (1903—1911), soustanovitelj in od l. 1911—1920 predsednik Zveze slovenskih zadrug, soustanovitelj in predsednik upravnega odbora Ljubljanskega velesejma, predsednik Kmetske posojilnice (od l. 1893. do smrti) ter član uprave številnih industrijskih podjetij in korporacij.

Njegovo trgovino z žitom in ostala podjetja so prevzeli po njegovi smrti njegovi sinovi Saša, Tomaž in Zdenko. Od njih je Saša dne 19. oktobra 1931. umrl. Tudi danes se udeje tvrdka Knez poleg osnovne žitne trgovine v različnih drugih, času primernih trgovskih podjetjih.

*

V bežnih obrisih smo očrtali gospodarsko življenje mesta Ljubljane pre sto leti. Temelj in hrbtnica tega življenja je bila močno razvita trgovina, sloneča na starih tradicionalno utrjenih kupčijskih zvezah s sosednimi deželami, s Trstom in Reko. Poleg nje je bila tudi že krepko zastopana obrt, ki pa je le v nekaterih izjemnih primerih delovala za izvenlokalne potrebe. Industrija pa je bila šele v povojih. Željno pričakovana otvoritev železniške zveze z Dunajem (1849) in Trstom (1857) pa Ljubljani ni prinesla pojačanje trgovinske aktivnosti in gospodarskega blagostanja, marveč je zmanjšala pomen Ljubljane kot prekupčijskega mesta sploh in kot prekladišča za ogrsko in hrvatsko žito posebej. Rečni promet po Savi do Zaloga in po Ljubljanci do Vrhnike je prevzela železnica, prav tako se je vozilo blago iz Dunaja, Gradca, Zagreba itd. v Trst po železnici — mimo Ljubljane. Velike ceste so

osamele, vozniki so se razkropili, prevozniške in špedicijske tvrdke druga za drugo likvidirale ali pa se preselile na Dunaj in Trst. Mnogo žitnih trgovin je propadlo. Nadomestilo za ta velik in usoden preobrat je Ljubljana le počasi dobivala s snovanjem novih industrij in s postopno izgraditvijo gorenjske, dolenske, kamniške in vrhniške železnice. Srečna geopolitična lega Ljubljane in žilavost njenega prebivalstva sta premagala s časom udarce izpremenjenih gospodarskih razmer. Današnja trgovska in obrtna Ljubljana ni nastala od včeraj; rod za rodom gradi na njej in njenem razvoju. Kadar sklepamo načrte za bodočnost, je umestno, da se ozremo tudi v preteklost.

Dr. Rudolf Andrejka

PRODİRANJE JAPONSKE

(Nadaljevanje)

Da še bolj prodremo v sedaj tako aktualni problem o prodiranju Japonske, bomo priobčili o tem vprašanju še par člankov.

Kapitalistični razvoj v Japonski

Govorili smo, če obstoji v Japonski socialni dumping, in smo prišli do zaključka, da so mezde japonskega delavstva izredno nizke. A nismo si upali reči, da je pojem dumpinga, kakor ga je sedanji čas izdelal, primeren tudi za japonske razmere; kajti ta svet nam je čisto tuj. Sicer se približuje našemu, in še prav hitro, pa mi sami se neprestano spreminjamo in danes komaj vemo, kako je bilo včeraj. Najdemo lasten svoj razvoj v japonskem, a ta je po izrazu vendarle čisto drugačen, oblikovan po posebnostih japonskega naroda in njegove zgodovine.

Japonska industrija se je v osmih desetletjih izredno razvila in je temu primerno narasla tudi potreba po delavstvu! Poročali smo, da je bilo včasih do 50.000 agentov po deželi okoli in da so s precejšnjimi stroški — 20 do 70 jenov za osebo — najemali kméte za delo v tovarni. Kljub temu so pa ostale mezde nizke, in sicer iz več vzrokov. Prebivalstvo Japonske hitro raste in je zelo gosto; leta 1879. je štela Japonska 35.800.000 prebivalcev, l. 1930. pa 64.500.000 ali 173 na 1 km² — Jugoslavija ima 56 prebivalcev na 1 km² —. Ljudstvo je skromno in malo zahteva. Zensko delo prevladuje (60% v vsej industriji in 80% v tekstilni industriji) in sicer z mezdami, ki so samo tretjina moških mezd. In slednjič je samo 7 odstotkov japonskega delavstva organiziranega. Da imajo delavski sindikati tako majhen vpliv, je posledica posebnega gospodarskega ustroja Japonske, označenega z izrazom »kazoku seido«, kar je približno to kar naš patriarhalni sistem. Po tej ideologiji se smatra japonski narod za veliko družino, kjer sta si podjetnik in delavec mnogo bolj blizu kot v sedanji dobi kapitalizma. Izvor tega naziranja gre nazaj v japonsko fevdalno dobo, ki se je končala šele nekaj pred letom 1870. Praktična korist, ki jo ima delavec od tega sistema, obstoji v majhnih dajatvah podjetnika pri žalostnih ali veselih družinskih dogodkih v plačilu odpravnine — v prejšnjih časih precej velike — v slučaju odpustitve, v obilnih naravnih plačilih (spalnice, obleka, hrana); kar ima pač tudi svoje senčne strani, itd. Tudi običaj

razdelitve gratifikacij sorazmerno dobičku je ostanek iz fevdalne dobe japonskega srednjega veka; še leta 1928. je 10 odstotkov od 430 tvrdk, ki so jih zadevno vprašali, izplačalo delavcem odnosi delež dobička. Za vse to so pa dobili delodajalci prav uslužno delavstvo; tako na primer niso japonski delavci še pred poldrugim desetletjem izrazili nobene želje glede delovnega časa, in do najnovejših dni so se pripetili slučajji, da so delavci sami prostovoljno predlagali znižanje mezd ali pa odstopili neplačane nadure, hoteč s tem pomagati podjetju, ki je bilo zašlo v težkoče. In vendar je bila ta idila prav za prav anahronizem. Konfliktisose množili; in zavihralo je, ko je pred nekaj meseci pri Kanegafuči, največji japonski predilnici, izbruhnil štrajk; kajti ravno to podjetje je imelo patriarhalni sistem na vzoren način izpeljan in nihče ni mislil, da bo kdaj tam prišlo do štrajka. Med tem so bile namreč ideje Evrope prišle na Japonsko in so jih tam željno sprejeli; govoriti se je pričelo o pravicah naroda in posameznika, o izkoriščanju in razrednem boju, itd. In tem bolj so postajale te ideje vplivne, čim bolj so se obrati širili in se je poglobljajal prepad med reveži in bogatini. Začela se je agitacija, prišlo je do demonstracij in proklamirali so se generalni štrajki. Na drugi strani so se pa podjetniki upirali zahtevam po socialnopolitičnih zakonih, in sicer z argumentom, da je vsled patriarhalnega sistema zaščita delavstva odvišna.

Socialnopolitičnega gibanja in protigibanja pa ne smemo precenjevati. Iniciativa ni izhajala od ljudstva, temveč skoraj izključno le od intelektualcev in od vlade same. Uvideli so namreč, kakšno nevarnost pomeni neovirani tovarniški sistem. Kakor prej v Evropi se je tudi v Japonski z zadevno zakonodajo le prav obotavljaše pričelo. Prvi učinkovit zakon je zadobil veljavno moč med svetovno vojsko: leta 1916. so v tovarnah z več kot 15 delavci in v nezdravih ter nevarnih obratih omejili otroško delo (najnižja starost 10 do 12 let), so omejili delovni čas za ženske in mladostne na 12 dnevnih ur, so izdali odločbe za zaščito mater ter so vpeljali obrtno nadzorstvo. Pod vplivom Mednarodne delavske konference so bile te odredbe pozneje poostrene, a tudi sedaj še je zaščita delavca na Japonskem nezadostna. Tako na primer uživajo samo oni moški, ki delajo podnevi v rudnikih, maksimalni delovni dan. Zakoniti delovni čas žensk in mladostnih je določen na 11 ur, vključno enourni odmor; a številne so izjeme, ki te določbe prekoračijo. Nas zanima tu predvsem dejstvo, da je bilo od časa do časa ravno eksportnim industrijam dovoljeno čezurno delo, kar nam kaže socialni dumping v njegovem najbolj bistvenem pomenu, v diferenciranju domačega in inozemskega trga.

O pravem delovnem času imamo več podatkov, ki se pa ne krijejo. Neki tak podatek, obsegajoč petletno dobo, nam pravi, da postaja srednji delovni čas krajši. Deloma gre to na rovaš zakonskih odredb, n. pr. glede prepovedi nočnega dela v bombažnih predilnicah. Srednji delovni čas v tekstilni industriji je padel v letih 1926—1930 od 10 ur 12 minut na 9 ur 32 minut, v oblačilnem obrtu od 9 ur 20 minut na 9 ur 3 minute, v keramični industriji od 9 ur 5 minut na 8 ur 46 minut, v metalurgični od 9 ur 4 minute na 8 ur 55 minut. V drugih gospodarskih panogah je pa delovni čas narasel, tako na primer v stavbnem obrtu od 8 ur 19 minut na 9 ur 31 minut. Srednji delovni čas vseh industrijskih panog je v ime-

novani dobi padel polagoma od 9 ur 31 minut na 9 ur 8 minut. Pri tem pa niso upoštevane nadure v povprečnosti nekaj nad 1 uro. Vedeti moramo tudi, da Japonci ne poznajo nedeljskega počitka; leta 1927 na primer je imela polovica delavcev samo dva prosta dneva v mesecu in le 44 odstotkov je imelo na teden en dan prost.

Japonska ni bogata dežela. Njen kapitalistični razvoj je mlad in si še ni mogel nabrati bogastva kakor Anglija in Holandija. Prebivalstvo hitro raste in se nerado izseljuje. Poljedelstvo je še precej primitivno in zato ne dosti produktivno. Zemskih zakladov je malo in se morajo sirovine po večini uvažati; leta 1930. je znašal uvoz sirovin 53,6 odstotkov vsega uvoza, izvoz sirovin pa le 4,4 odstotka izvoza. Tako je Japonska prisiljena, da izdeluje industrijsko blago, in sicer ceneno blago. Fabrikati znašajo 90 odstotkov japonskega izvoza in le 37 odstotkov uvoza.

Pred par leti smo rekli »rdeča trgovina grozi« (Rusija) sedaj pa rečemo:

Rumena trgovina grozi

Sicer je industrializirana Rusija tudi danes še na svetovnem trgu zelo nevarna, a vse tarnanje o ruskem dumpingu umolkne spričo japonske konkurence. Kar se sedaj vrši, ni spor med zasebnim kapitalom in državnim socializmom, temveč gospodarski boj dveh kulturnih krogov. Mogli bi to, seveda nekoliko pretirano, označiti z izrazom

riževi standard proti mesnemu standardu.

Beseda rižev standard nam pa pravi, da stojijo za Japonci tudi še velikanske množice Kitajcev, Malajcev in Indijcev, kojih dežele se polagoma industrializirajo in kojih konkurenca se tudi že pričinja uveljavljati. Japonski delavec ima majhne zaslužke in se mora za svoje življenje težko boriti. V kljub vsej preprostosti se mu relativno dobro godi, ker ni na »kulturne dobrine« še tako navajen, kakor njegov tovariš v Evropi ali Ameriki. V izmeri pa, kakor raste blagostanje njegove domovine, rastejo tudi njegove potrebe; to se v zadnjih desetletjih že dobro opaža. Gotovo je, da bo delež slabo plačanih žensk v japonski industriji polagoma padel in da bodo postale razmere na Japonskem vobče takšne kot so drugod. Zato moremo označiti borbo med riževim in mesnim standardom kot prehodno dobo, kar pa seveda za evropskega ali ameriškega delavca in tovarnarja ni nobena tolažba.

Posamezne trge, kamor prodira japonsko blago, bomo še posebej označili. Najhujši boj naravnost gigantskih izmer se vrši med japonsko in angleško tekstilno industrijo. Pravi vtis o tem boju moremo dobiti najbolje, če obiščemo kakšno japonsko predilnico. Predilnice imajo stalno nastavljene agente, ki hodijo po deželi okoli in iščejo delavce za tovarno, v prvi vrsti cenene ženske delovne moči. V prvem članku smo to že omenili. Najrajši najamejo deklice od 14. do 20. leta in se pogodijo z njimi oziroma z njih starši večinoma za dobo dveh let in pol. Sicer je tudi v mestih dosti ženskih delovnih moči, a one z dežele so boljše, močnejše in zanesljivejše. Agentom pride v dobro katastrofalno slab položaj japonskega kmetijstva, in so kmetje kaj radi pripravljeni za oddajo svojih hčerk v tovarniško delo. Manjša podjetja plačajo staršem pogodeno najemnino večinoma vnaprej, večja so pa prešla k direktnemu plačevanju mezd. Obiščimo veliko japonsko predilnico, že imenovano

Kanegafuči.

V tej tovarni se noč in dan neprestano dela. Delavk je 2400; delajo v treh skupinah po osem ur. Dve tretjini vseh delavk prebivata v vsej pogodbeni dobi v skupnih prostorih, ki jim jih preskrbi tovarna. Prva skupina vstane ob štirih zjutraj in gre pol ure nato zajtrkovat v tovarniške kantine. Obedovalnice so kamnite in zelo mrzle; par majhnih pečie jih nikakor ne more ogreti. Radio pa seveda ne manjka. Za zajtrk imajo delavke juho iz morske trave, čebulno, fižolovo ali pa redkvično juho. Za zajtrk in za pospravljanje, kar morajo oskrbeti delavke same, je pol ure časa. Ob petih gredo delat in delajo do pol enajstih. Takrat je obed. Ob nedeljah, ki so pa tudi delovni dnevi, obstoji obed večkrat iz kuhane konjskega mesa s čebulo, krompirjem in rižem; nedelja je sploh edini dan, ko pride meso na mizo, poleg rib. Drugače obstoji obed iz rib kuhane redkve, fižolove kaše, kuhane zelenjave itd. Ob nedeljah zvečer imajo delavk polenovko s kuhano morskovo travo in neko mastno močno jed z rižem. Tudi zvečer pride samo enkrat meso na mizo, in sicer ob torkih; a tedaj ne konjsko meso temveč svinjina. Tudi školjke so večkrat na vrsti. Ob dveh je prva skupina opravila in pride druga na vrsto. Štirje dnevi v mesecu so prosti.

Tovarna Kanegafuči ima priključeno tudi dekleško šolo, kjer se učijo delavke najrazličnejših predmetov: brati, pisati, kuhati, šivati, gospodinjstvo, tudi peti, plesati, sport in vljudno vedenje, ki je pa Japoncem že itak prirojeno. Za stanovanje, prehrano in pouk plačajo delavke približno en dinar na dan. Zaslužijo na teden spočetka okoli 8 dinarjev in se jim pozneje plača zviša na 16 dinarjev. Torej jim kaj malo ostane. In kaj vse delajo za to borno plačo? Nekatere opravljajo 24 avtomatičnih in 12 neavtomatičnih statev obenem, deloma tudi 32 in 16! A kljub temu težkemu in slabo plačanemu delu so japonske delavke po izjavah zdravnikov popolnoma zdrave. In so tudi v resnici zelo zadovoljne. Za vseh 2400 delavk je pripravljenih v bolniškem oddelku samo 16 postelj, pa še te pogosto niso zasedene. Večkrat zbolijo delavke, kakor trdijo zdravniki, zato, ker je tovarniška hrana za njih razmere predobro. In kdor pozna japonske razmere mora priznati, da je tovarniška hrana zares boljše in izdatnejše kakor pa hrana na japonskih domovih; kajti japonski kmeti strada. Morda je relativno dobro postopanje z delavkami v tovarnah in manjših obratih le posledica stalnega nadzorstva od strani vladnih komisij.

Konec pride.

Dr. V. Šarabon

POTA IN CILJI NAŠEGA GOSPODARSTVA

(Nadaljevanje)

Izvoz jabolk je porastel torej v razdobju od 1925. do 1932. po količini za 23%, po vrednosti pa za 6%.

Tudi jabolko je predmet, ki ga splošna gospodarska kriza ni posebno prizadela in statistični podatki o uvozu jabolk obetajo še nadaljnji napredek.

Kot izvoznik jabolk stoji naša država v Evropi na enem prvih mest in sicer takoj za Francijo.

Najglavnejše in najstalnejše tržišče za naša jabolka je Avstrija, kamor smo izvozili 1925.: 8.299 ton v vrednosti 28,249.000 Din, l. 1932. pa 18.200 ton za 28,3 milijona Din.

Drugo mesto v izvozu jabolk zavzema Češkoslovaška s 1.288 tonami v vrednosti 4,092.000 Din v letu 1925.; 8.090 tonami v vrednosti 25,490.000 dinarjev v letu 1930. in 10.127 tonami v letu 1931.

V letu 1931. je zavzemala tretje mesto v našem izvozu svežih jabolk Italija. Izvoz na to tržišče se je zvišal od 138 ton v vrednosti 427.000 Din v letu 1925., na 446 ton v vrednosti 1,311.000 Din v letu 1928. in dosegel 1931.: 4.500 ton.

Izvoz jabolk v Nemčijo se je gibal v dveh fazah. Znašal je od leta 1925. do leta 1928., izvzemši l. 1926., povprečno 2600 ton; v letu 1929. se je dvignil na 3039 ton; 1930. je močno porastel, na 17.781 ton. To je prva faza našega izvoza jabolk v Nemčijo. Druga faza pa je pričela ko je izvoz na mah padel od 17.781 ton v letu 1931. na 2.252 ton v letu 1932.

Manjše količine smo izvozili še v Švico, na Ogrsko in v Grčijo.

Povsem neznatni je izvoz **suih jabolk**. Do leta 1925. suihih jabolk sploh nismo izvažali. Šele 1926. smo dobili nekaj trga v Italiji, Holandiji in nekaterih drugih državah tako, da je znašal celokupni izvoz suihih jabolk: 1926.: 744 ton v vrednosti 1,414.000 Din; 1928.: 1132 ton v vrednosti 1,711.000 Din, 1930.: 395 ton v vrednosti 756.000 Din.

Kultura jabolk je najbolj razvita v Dravski banovini, kjer se goje, zlasti na Štajerskem; vrste najboljše kakovosti, povsem sposobne za izvoz. Najznanejša in najboljše vrste so: zlata zimsko plamenka, kanadska renata, ananas renata, maršanska, jonatan, gravenštajner, francoska kožarka itd.

V Drinski, Moravski, Savski in Vardarski banovini uspevajo zlasti v okolici Užica, Požege, Čačka, Tetova itd. vrste, znane pod imenom budimka, kolaračka, senabija, boskopska kožarka, tetovka itd. Na prvem mestu stoji Dravska banovina, odnosno bivša Štajerska, tudi v izvozu jabolk. L. 1931. se je izvozilo iz Dravske banovine 160.000 mtc., medtem ko jih je izvozila n. pr. Drinska 4.000, Dunavska 1.000, Vardarska 8.000, Savska 10.000, Primorska le 200 mtc. itd.

Za jabolki je po številu debel in po pridelku najbolj razvita kultura hrušk.

Število debel je znašalo:

1923:	3,417.805	1929:	3,885.502
1925:	3,574.999	1931:	3,765.188
1927:	3,699.121		

Pridelek:

1923:	815.784 mtc.	1929:	724.082 mtc.
1925:	797.891 mtc.	1931:	965.339 mtc.
1927:	659.210 mtc.	1932:	569.522 mtc.

Izvoz je bil naslednji:

1924:	129 ton v vrednosti 1,235.000 Din
1926:	408 ton v vrednosti 1,258.000 Din
1928:	1.469 ton v vrednosti 3,835.000 Din
1931:	1.250 ton v vrednosti 2,400.000 Din

Usmerjen je bil v Avstrijo in Grčijo; v Italijo smo izvozili edino leta 1928.: 13 ton za 40.000 Din.

Od pridelka se velika količina porabi za predelavo v žganje, za sušenje in za konzum v presnem stanju.

Ker je kakovost naših hrušk prvovrstna, bi se mogel tudi izvoz dvigniti, če bi bilo postopanje pri obiranju, sortiranju in opremljenosti boljše.

Na četrtem mestu so v našem sadjarstvu orehi. Kultura orehov je radi klime razvita le v posameznih krajih. Oreh ne uspeva v hladnem in vlažnem podnebju severnih držav, niti v preveč toplem in suhem podnebju južnih krajev. V naši državi goje oreh v moravski, drinski in dravski banovini.

Orehovih dreves je bilo:

1924:	1,882.411 komadov	1928:	2,027.832 komadov
1926:	1,936.346 komadov	1931:	2,092.197 komadov

Pridelek pa je bil:

1924:	409.157 mtc.	1931:	437.538 mtc.
1926:	434.642 mtc.	1932:	306.067 mtc.
1928:	328.818 mtc.		

Po pridelku v svetu stoji naša država na petem mestu. Največji svetovni proizvajalec orehov je Kalifornija, v Evropi pa so Francija, Italija, Romunija, Jugoslavija, Bolgarija in Španija zemlje, kjer se goji oreh v pomembnem obsegu.

Pri nas se polaga na kulturo oreha premalo pažnje. Naš oreh ima trdo lupino, iz katere je težko izločiti jedro; poleg tega pa se tudi prežgodaj otresa in preslabo posušen odpremlja, radi česar trpi kakovost in s tem tudi njegov pomen v našem izvozu.

Izvoz je znašal:

1927:	946 ton v vrednosti 9.7 milijona Din
1929:	890 ton v vrednosti 9.8 milijona Din
1931:	852 ton v vrednosti 4.7 milijona Din

Glavna tržišča za naše orehe so Avstrija, Ogrska in Nemčija.

Avstrija je naš največji in stalni odjemalec orehov. Izvoz tja znaša povprečno 35—45% celotnega našega izvoza.

Ogrska uvaža, dasi ne stalno, povprečno do 50% svoje potrebe iz naše države.

Nemčija zavzema kot kupec prvo mesto v Evropi. Od 1929. dalje uvozi letno povprečno 10.000 ton orehov. Od te količine je odpadlo na nas l. 1929.: 651 ton, 1931. pa 1.504 tone. Glavni uvozniki orehov v Nemčijo so Francija, Romunija in Italija.

Naš izvoz orehov na Češkoslovaško je bil le malenkosten in je znašal 1929.: 142 ton, — 1931.: 398 ton. Na tem tržišču prednjači Romunija s povprečno 500 tonami.

Med mnogimi vrstami sadja, ki uspevajo v naši državi, prihaja v prehrani prebivalstva vedno bolj v veljavo — grozdje. V prvih povojnih letih grozdja nismo izvažali, večino pridelka se je porabilo za predelavo v vino, ostanek pa se je potrošil na domačem trgu. V izvozni trgovini se je pojavilo grozdje pri nas šele leta 1929., ko se je izvozilo 18.204 mtc. grozdja, — 1931. je izvoz padel na 2340 ton v vrednosti 6.9 milijona Din, v letu 1932. pa je porasel na 3130 ton.

Že nekaj let preživlja naše vinogradništvo težko krizo. Cena vina je do skrajnosti padla. Padanje uvoza vina se v poslednjih letih opaža tudi v drugih državah, nasprotno pa je uvoz grozdja v porastu. Sadje, zlasti pa

tudi grozdje, pridobiva na pomenu v ljudski prehrani. To dokazuje povečanje uvoza grozdja v nekaterih državah. Tako je n. pr. Nemčija uvozila 1927.: 482.000 mtc. grozdja, 1930. pa kljub poslabšanju kupne moči prebivalstva 600.000 mtc. Uvoz v Avstrijo je porastel od 68.000 mtc. v letu 1928. na 118.000 mtc. leta 1930. Anglija je uvažala pred vojno letno povprečno 300.000 mtc. grozdja, leta 1929. pa je uvoz znašal 438.000 mtc. Kako ogromno je porastla potrošnja grozdja, je razvidno iz skupnega uvoza grozdja. Glavne uvozniške države so uvozile 1913.: 946.000 mtc. grozdja, 1929. pa 1.870.000.000 mtc.

Kljub sorazmerno dobri kakovosti našega grozdja pa se izvoz v Evropo ni nikdar mogel prav uveljaviti. Medtem ko znaša izvoz grozdja iz Španije povprečno 600.000 mtc., iz Italije 400.000 mtc., iz Francije 500.000 mtc. in iz Ogrske 100.000 mtc., je znašal naš izvoz grozdja 1929. le 18.200 mtc., 1930.: 32.500 mtc. in je padel 1932. na 23.400 mtc.

Glavna tržišča za naše grozdje so Avstrija, Češkoslovaška, Poljska in Nemčija. V letu 1932. je znašal izvoz našega grozdja v Avstrijo 1960 ton za 46 milijona Din; na Češkoslovaško 610 ton v vrednosti 1-2 milijona dinarjev; na Poljsko 330 ton v vrednosti 700.000 Din in v Nemčijo 230 ton v vrednosti 400.000 Din.

Na evropskem tržišču grozdja prevladujejo Španija, Francija in Italija. Tudi mi bi morali stremeti, da bi si pridobili stalna tržišča za naše grozdje na bližnjih trgih, to je v Avstriji, Nemčiji, Češkoslovaški in Poljski.

Žal pa opazamo v našem izvozu grozdja mnoge nedostatke v izvozni trgovini. Premalo se posveča paznje sortiranju in opremi grozdja. Sicer smo v poslednjih letih v tem pogledu mnogo napredovali, zlasti z uveljavljenjem pravilnika o izvozu sadja, vendar smo se na zunanjem tržišču pojavili dokaj pozno in v času, ki za razplet trgovskih zvez ni bil baš ugoden. Izvoznik bi moral prinesiti na trg blago pravilnejše opremljeno in okusnejše posebno z ozirom na veliko konkurenco, ki je nastala na sadnem tržišču.

Težkoče, ki se postavljajo izvozu vina, zahtevajo, da proizvode vinarstva izkoristimo v drugi obliki, to je v grozdju.

Poleg sadja, ki uspeva skoraj po vseh predelih države, je več ali manj razvita v našem Primorju kultura južnega sadja.

Kostanj: Kostanj uspeva pri nas najbolje v južnem Primorju (Krk, Kotor, Bar, Ulčinj, v planinskih srezih Primorja in v njegovem zaledju).

Pridelek kostanja je znašal:

1926:	167.775 mtc.	1931:	125.096 mtc.
1929:	165.427 mtc.	1932:	162.445 mtc.

Smokve: Kultura smokev je omejena v naši državi zgolj na Savsko banovino (primorski srez) z 92.500 debli, Zetsko s 187.700 debli in Primorsko banovino s 547.000 debli.

Pridelek je znašal:

1926:	97.692 mtc.	1931:	99.659 mtc.
1929:	89.704 mtc.	1932:	107.726 mtc.

Večina vrst ostalega južnega sadja uspeva istotako le v našem Primorju, to so masline, limone, pomaranče, višnje, rožiči, mandeli, dinje itd.

Povprečni pridelek vseh vrst južnega sadja znaša okrog 800.000 mtc.

Kultura južnega sadja je pri nas še na dokaj primitivni stopnji. Kakor za marsikatero druge poljedelske proizvode, tako veljajo tudi za naše južno sadje vsi oni nedostatki, ki nas zadržujejo v napredku kakovosti in količine ter razvoju izvoza. Po kakovosti zaostaja naše južno sadje za španskim in italijanskim sadjem v Evropi.

Radi teh nedostatkov se naš izvoz južnega sadja ni mogel nikdar razviti. Baš radi tega, in deloma radi slabejše kakovosti, je konzum južnega sadja pri nas krčevito navezan na uvoz. Medtem, ko izvoz našega južnega sadja znaša letno povprečno 10 milijonov dinarjev, je znašal uvoz južnega sadja leta 1931: 17.018 ton v vrednosti 58.11 milijona Din, 1932. pa 14.374 ton v vrednosti 45.16 milijona Din. Izmed vrst južnega sadja, ki uspeva sicer tudi na našem Primorju, smo uvozili ponajveč iz Italije, Grčije in v poslednjih letih iz Španije: suhih smokey 1931.: 1020 ton za 4 milijone Din, 1932. pa 830 ton za 2.2 milijona Din; rožičev 350 ton za 500.000 Din v letu 1931. in 180 ton za 270.000 Din v letu 1932. Limon in pomaranč uvozimo letno za povprečno 40 milijonov Din itd.

Velika pomanjkljivost v kulturi našega južnega sadja je zlasti, da se posveča premalo pažnje obnovi in povečanju nasadov. Naše Primorje bi danes, ko preživlja Primorje vinsko krizo, moglo doseči boljši in stalnejši gospodarski napredek, ko bi se primorska proizvodnja preorientirala iz vinske v smotreno, racionalno in organizatorično popolno kulturo južnega sadja. Bilo bi veliko, toda za blagostanje prebivalstva prekoristno delo, če bi doma pridelali toliko južnega sadja, kolikor ga rabimo za lastno potrebo.

Če končno pogledamo na proizvodnjo sadja in njegovo vlogo v naši zunanji trgovini, pridemo do zaključka, da predstavlja sadje važno gospodarsko stroko, ki zasluži, da se ji posveti vsestranska pažnja. Sadje ima v svetovni trgovini boljšo bodočnost kot marsikatera druga poljedelska stroka. Sadje predstavlja nadalje po vrednosti izvoza dokajšnjo postavko v naši trgovinski bilanci.

V svrhu potrebne preorientacije v naši poljedelski proizvodnji, ki gre v smeri, napraviti našemu kmetu proizvodnjo in domačo agrarno industrijo rentabilnejšo ter pretvoriti primitivno obdelane poljske pridelke v trgovsko, za svetovno tržišče sposobno blago, — je treba, da dobi kultura in komercializacija sadja v našem gospodarskem načrtu pomen, ki bo pripomogel do rentabilnejšega izkoriščanja naše plodonosne zemlje.

(Nadaljevanje prihodnjč)

I. Kaiser

ALI NAJ SE UVEDE V SVETU ESPERANTO ALI ANGLEŠČINA KOT MEDNARODNI POMOŽNI JEZIK?

Kmalu potem, ko je izšla dr. Zamenhofova knjiga, se je zbral ožji krog prijateljev esperanta s ciljem, uvesti novi jezik v praktično življenje. Od početka so imeli ti ljudje jako težko stališče, kajti bilo je to v času, ko je stal ravno volapük na vrhuncu svoje slave. Počasi so si pridobivali tal in kmalu so se začeli volapükisti v večjih množinah pridruževati no-

vemu gibanju, kajti uvideli so, koliko lepši, lažji in praktičnejši je esperanto. Po padcu volapüka se je začelo novo gibanje jako hitro širiti. Ustanovila se je uradna organizacija, ki obstoja še danes ravno tako sestavljena, kakor je bila takrat osnovana. Njeno vodstvo je deljeno na dva dela. Jezikovni odbor, sestojč iz zastopnikov raznih narodnosti, ima odločevati izključno o jezikovnih vprašanjih, medtem ko deluje Univerzalna esperantska zveza za razširjenje esperanta v praktičnem življenju. Zveza ima v vseh večjih mestih po vsem svetu, v mnogih državah tudi v manjših mestih in celo po vaseh svoje zastopnike, takozvane delegate. Vsak član zveze dobi poleg uradnega samo esperantsko pisanega časopisa letno izhajajoč adresar, v katerem se nahajajo naslovi vseh delegatov. Član ima pravico, da se pismeno ali ustno obrača na delegate, ki mu morajo v vsakem oziru pomagati. Ta način organizacije je mnogo pripomogel k uspešnemu razširjenju esperanta.

Leta 1911. so imeli esperantisti 1600 društev in 65 časopisov. Počeni od leta 1905. naprej prirejajo esperantisti mednarodne esperantske kongrese, ki se vrše vsako leto v kakem drugem mestu. Ti kongresi imajo velik pomen, ker se na njih govori le esperantsko, ter se pripadniki najrazličnejših narodnosti sporazumevajo med seboj v tem jeziku. Mnogi so bili namreč mnenja, da se ideja mednarodnega jezika praktično ne bo dala izvesti, ker bo novi jezik vsak narod radi različnih glasovnih organov tudi različno izgovarjal. Praksa je ovrgla vse te pomisleke. Ravno esperantski kongresi so k temu mnogo pripomogli, ker so pokazali, da je med izgovorom esperantski govorečega Francoza, Čeha in Japonca manj razločka, kakor pa med nemškim izgovorom izobraženega Berlinca, Frankfurtca in Dunajčana. Esperantsko gibanje se je neprenehoma širilo do leta 1914. Svetovna vojna pa je dala temu gibanju silen udarec. Število društev in časopisov je izredno nazadovalo in splošno se je mislilo, da se nikdar ne dvigne več, ter da doleti esperanto ista usoda kakor volapük. Jako zanimivo je radi tega dejstvo, da se je takoj po vojni gibanje zopet ojačilo; v zadnjih letih pa je toliko napredovalo, da stoji danes zopet na isti višini, na kateri je stalo pred izbruhom vojne.

Izmed drugih poizkusov umetnega mednarodnega jezika naj omenim še Idiom Neutral, Universal in Ido. Od teh si je edino Ido priboril večjo razširjenost, ter je imel tudi svojo organizacijo, svoje časopise itd. Dosegel pa ni niti desetinke razširjenosti esperanta. Jezik je zelo sličen esperantu, samo v nekaterih detajlih se od njega razlikuje.

Vsiljuje se nam vprašanje, zakaj se esperantsko gibanje, ki obstoja sedaj že 46 let, ni bolj razvilo. Zakaj ni že doslej doseglo popolnega uspeha, da bi se uvedel esperanto v javno življenje kot mednarodni pomožni jezik. Tu je več vzrokov. V prvih letih in tudi še pozneje je bil glavni vzrok needinost med pristaši umetnega mednarodnega jezika, tako rekoč konkurenca med njimi. Eni so se potegovali za volapük, drugi za esperanto in tretji za Ido. Če bi te neenotnosti ne bilo, bi bil najbrž v oni dobi, ki je bila psihološko jako ugodna za tak pokret, mednarodni pomožni jezik že prodrli. Ta vzrok je danes odpadel, ker je ta medsebojni boj definitivno odločil za esperanto. Drugi vzrok je bila nenaklonjenost uradnih krogov v nekaterih državah, katere so aspirirale, da se njihov narodni jezik uvede kot mednarodni jezik. Tu mislim predvsem na Francijo in Anglijo. Zanimivo pa je pri tem, da je v tem prednjačila

Francija, ki je šla celo tako daleč, da je bilo gibanje v Franciji kot protidržavno prepovedano, dočim Anglija in Amerika nista nikdar javno in oficijelno nastopili proti esperantskemu gibanju. Tretji vzrok je dejstvo, da so se gibanju pridruževali le idealisti, kajti dokler ni država oficijelno uvedla jezika, je bilo učenje za praktičnega človeka le izguba časa, ker mu ni prineslo nobenih praktičnih koristi. Takih idealistov, ki morajo poleg tega žrtvovati čas in denar za stvar, ki trenutno ne prinaša prav nobenih koristi, je pa v sedanji realni dobi zelo malo. Poleg tega je bilo v organizacijah vedno tudi mnogo fantastov in naivnih ljudi, ki so imeli mnogo časa in so se bavili z zbiranjem raznih stvari ali s pesnikovanjem v esperantu, kar ima skoraj vedno obeležje neresnosti, pogosto celo smešnosti, tako da se je marsikak resen in vpliven človek radi tega izogibal esperantske organizacije, čeprav bi po prepričanju mogoče rad vstopil vanjo.

Glavni vzrok pa je seveda in ostane, da je idealistov malo in da večina ljudi pravi: Kadar bo jezik enkrat oficijelno vpeljan, se ga bom rad učil, dokler pa nimam praktičnih koristi od tega, je škoda za čas in ga raje uporabim za kaj drugega. Pionirsko delo je vedno in povsod, kakor nas jasno uči zgodovina, vršila le neznatna peščica ljudi.

S tem sem na kratko orisal razvoj umetnega mednarodnega jezika in preidem sedaj še na kratko na prednosti ene in druge rešitve, torej živega ali umetnega jezika, ki nekako logično slede iz dosedaj omenjenega.

Preje bi hotel še omeniti, da gibanje za uvedbo mednarodnega pomožnega jezika nikakor nima namena, da bi novi jezik izpodrinil obstoječe jezike. Narodni jeziki naj bi ostali in obdržali ves svoj dosedanji pomen. V privatnem, kakor tudi v javnem življenju posameznih držav bi se uporabljal narodni jezik, kakor doslej. Mladina pa bi se učila v šolah vseh držav poleg materinščine mednarodni jezik, ki bi ga moral vsak izobražen človek obvladati. Isto tako bi morali obvladati mednarodni jezik nameščenci ustanov, kakor železnic, paroplovnih družb, tramvaja, zračnih prometnih družb, pošte in telegrafa, ravnotako osobeje v hotelih in gostilnah, kavarnah, restavracijah in gledališčih ter prometni stražniki v vseh državah. Velikansko korist od te uvedbe bi torej imele tujsko prometne ustanove oz. njih nameščenci ter potujoče občinstvo. Izredno korist bi imela tudi trgovina, industrija in obrt. Danes morajo imeti večja trgovska podjetja več korespondentov za tuje jezike, ki so sorazmerno dragi, ker morajo perfektno obvladati dotični jezik, kar zahteva večletni studij. Potem bi zadostoval en sam korespondent, ako ne bi zahteval obseg korespondence večjega števila ljudi in izobrazba takega korespondenta ne bi zahtevala dragega večletnega studija. Če se uvede esperanto, bo prihranek na režiji za večje trgovce, industrije in denarne zavode znaten. Korist bodo imeli znanstveniki in tehniki, kajti znanost in tehnika sta že danes mednarodna in posebno pripadniki manjših narodov se morajo danes skoro izključno posluževati za svoj študij literature v tujih jezikih, pa tudi pripadniki velikih narodov, če hočejo svojo stroko dobro poznati, morajo zasledovati tujo literaturo svoje stroke. Posebno eklatantna pa je korist za pisatelje in založnike znanstvenih in tehničnih knjig pri srednjih in malih narodih. Naši slovenski pisatelji in založniki te panoge n. pr. morajo svoje za človeštvo koristno in trudapolno delo plačati še z

veliko materijelno izgubo, ako jo sploh zmorejo, ali pa morajo iti poniževalno pot objavljajanja v tujih jezikih, predvsem v nemščini in francoščini, kar dela večina naših znanstvenikov. Na isto usodo so navezane tudi večje jezikovne enote kakor srbohrvatska, češka, slovaška itd., narodi kakor Rumuni, Poljaki, Bolgari, Grki, Turki, Holandci, Danci, Švedi, Norvežani, Finci itd., itd. Lahko bi rekel, da je več narodov na svetu, ki se za prav specijalno znanstveno in tehnično delo poslužujejo tujega jezika, kakor pa onih, ki se poslužujejo svojega.

Koliko energije, ki jo mladina danes uporablja za učenje tujih jezikov, bi si lahko prihranili in uporabili v koristnejše namene. Mirno trdim, da bi si vsak izobraženec, posebno pri malih narodih, kjer se moramo učiti najmanj tri tuje jezike, prihranil par let svojega življenja. Le spominimo se na našo šolsko in vseučiliško dobo, pa mi boste dali prav. Neekonomično uporabljena energija je namreč iz narodno gospodarskega stališča brez dvoma nenadomestljiva izguba za splošnost in za dotičnega. Priznavam, da so gotovi ljudje, ki bodo tudi v bodočnosti imeli znanstven interes na enem ali drugem živem jeziku (jezikoslovci itd.) ali posebno veselje do njega. Ti se ga bodo seveda tudi v bodočnosti lahko učili kakor doslej. Velika večina mladine pa se uči tujih jezikov le radi možnosti sporazumevanja s pripadniki dotičnega velikega naroda, radi tujsko prometnih ozirov ali možnosti potovanja v dotično deželo, radi možnosti čitanja znanstvenih in tehničnih knjig v dotičnem jeziku, radi gospodarskih stikov z dotičnim narodom, ali pa, da dobe službo v kaki tujsko-prometni, gospodarski, znanstveni ali diplomatski instituciji. Velike koristi uvedbe mednarodnega jezika za mednarodne konference in sestanke najrazličnejših vrst, tako političnih kakor gospodarskih, znanstvenih, tehničnih, stanovskih ali idejnih, mi ni treba posebej omenjati.

Da se povrnem še k bistvenemu vprašanju, k alternativni: »ali naj se uveljavi v svetu angleščina, ali esperanto«, vam hočem podati še kot zaključek pregled bistvenih prednosti in pomankljivosti, torej solnčnih in senčnih strani ene in druge rešitve, kar je deloma le rekapitulacija že povedanega, deloma pa logično sledi iz tega, kar sem omenil.

Prednost angleščine, največja in najmočnejša prednost tega živega jezika je dejstvo, da ga obvlada ogromno število ljudi in da se ga torej milijonom in milijonom ne bi bilo treba učiti, če bi se danes ali jutri vpeljal kot mednarodni občevelni jezik. Z obvladanjem tega jezika se naenkrat odpre človeku vsa ogromna angleška znanstvena in leposlovna literatura, ki je zelo bogata in nudi zares prvovrstna dela v originalu. Za onega, ki se je izpopolnil v angleščini, se odpre ves angleško govoreči svet ter črpa iz tega lahko velike gospodarske, pa tudi duševne koristi.

Slaba stran angleščine je predvsem težka izgovorjava in ortografija, ki se je pripadniki drugih narodov, če niso bivali dalj časa v Angliji, zelo težko pravilno priuče. Slovnica je sicer precej enostavna, vendar pa je njena senčna stran ta, da se je treba večino besed naučiti na pamet, ker se pišejo različno, izgovarjajo pa se z malimi izjemami enako. To so ravno največje težkoče, na katere naleti tujec, če se sestane z Angležem, ali še slabše z Američanom, ki mu skoraj vse končnice zamrejo v grlu, ali jih pa skoraj nerazločno oddaja skozi nos.

Prednosti umetnega jezika, torej esperanta, so:

Vsak izobražen, pa tudi neizobražen človek se ga neprimerno hitreje nauči, kakor kateregakoli živega jezika, zaradi besednega zaklada, predvsem pa zaradi enostavne gramatike. Učenje esperanta je torej občuten prihranek na času in energiji za vse narode, ki jim angleščina ni materin jezik.

Fonetična pisava in lahka izgovorjava.

Najvažnejše pa je to, da je esperanto nevtralen nad vsemi narodi.

Če bi se kot mednarodni občevelni jezik uvedla angleščina, lahko vsak presodi, kako ogromne koristi bi imel oni, ki mu je angleščina materin jezik. V raznih mednarodnih organizacijah, na mednarodnih kongresih, v znanstvenih institucijah, v časnikarski in poročevalski službi, v založbi knjig in revij itd., povsod po vsem svetu bi imeli v takih važnih organizacijah prednost Angleži, ker noben pripadnik drugega naroda ne bi obvladal jezika tako perfektno glede sloga in izgovorjave, kakor oni, ki bi jim bil mednarodni jezik obenem tudi materin jezik.

Posledice tega bi se kmalu pokazale, in ne baš v rožnati luči za one, ki niso Angleži. Tudi iz tujsko prometnih ozirov bi bila uvedba angleškega jezika kot mednarodnega težak udarec za druge. Nešteto starišev iz vseh krajev sveta bi pošiljalo svoje otroke za krajši ali daljši čas v Anglijo, da se priuče angleščine oziroma čimbolj izpopolnijo svoje znanje glede izgovorjave in sloga, kar je možno le v deželi, kjer se dotični jezik splošno govori. Ogromni milijoni tujega kapitala bi se stekali v najbogatjšo državo, ki bi ne storila zato nobenih uslug onim narodom, na katerih bi svoje bogastvo potrojila v kratkem času in postala pravi raj na zemlji. Saj je znano, da se že danes veliko število londonskih družin preživlja samo s tem, da tujcem nudijo gostoljubnost in konverzacijo, ki pa jo morajo drago plačati.

Vsakomur so znane imperijalistične težnje velikih narodov, in če bi se kot mednarodni jezik uveljavil kak živ jezik, je zelo verjetno, da bi se kmalu po vpeljavi potegnila debela črta med narodom prve vrste in med vsemi ostalimi narodi, ki bi postali narodi druge vrste. Vsi ostali narodi so interesirani na tem, da se kaj takega prepreči, in ravno iz teh razlogov imajo po mojem mnenju vsi drugi narodi, predvsem pa mali in najmanjši med njimi, interes na tem, da se vpelje umeten in popolnoma nevtralen mednarodni jezik, do katerega stoje pripadniki vseh narodov v istem razmerju.

Ing. Tomo Knez

»METRO«, PARIŠKA MESTNA ŽELEZNICA

V svetovnih mestih z večmilijonskim prebivalstvom je prometni problem stalno na dnevnem redu. Taka mesta hitro rastejo in absorbirajo z veliko naglico vsa predmestja. Čim večje je tako mesto, tem večjo privlačno silo ima in tem bolj se razvija in koncentrira blagovni in osebni promet. Ogromna akumulacija oblasti, trgovinskih in industrijskih obratov, denarnih zavodov in vseh drugih poklicev povzroča vedno večjo potrebo po komunikacijskih sredstvih za promet med posameznimi deli mesta brez ozira na promet, ki veže vele mesto z njegovo okolico, z vso državo in z vsem svetom.

Ta razvoj je imel za posledico, da so ulice takih mest kmalu postale pretesne in to ne le razmeroma ozke ulice v starejših delih mesta, ampak tudi široki bulvari, na katerih se vozni promet koncentrira in potencira. Težave voznega prometa na cestah bi postale neznošne in nepremagljive, če ne bi podzemne ali nadzemne železnice pritegnile velik del tega prometa nase. Tako je bilo tudi v Parizu.

Ideja pod- ali nadzemne železnice, ki bi olajšala promet v Parizu, je zelo stara. Prvi projekt je bil izdelan že leta 1855. Natančen načrt pa datira iz leta 1871. na podlagi sklepa Conseil general de la Seine, ob kateri priliki se že omenja ime »Le Métropolitain« ali skrajšano »Metro«, ki ga mestna železnica pariška danes nosi. Da bi se ta načrt uresničil, je bilo potrebno razčistiti razna vprašanja med interesiranimi faktorji. Država je želela združiti potom mestne železnice mreže velikih železniških družb. Kakor znano, je večina francoskih železnic v rokah privatnih družb, od katerih ima vsaka v Parizu svoj glavni kolodvor. Nasprotno interese je imelo mesto Pariz, ki je hotelo, da bi se mestna železnica zgradila kot lokalna železnica, ki bi služila v prvi vrsti potrebam mestnega prebivalstva. Radi tega je želelo mesto zgraditi to železnico z lastnimi sredstvi brez državne subvencije, da bi si na ta način ohranilo svoj vpliv na to velevažno prometno sredstvo.

Mestno načelstvo je s tem stališčem tudi prodrlo. Zakon z dne 30. marca 1898 predvideva železnico z električnim pogonom in sicer pet prog v skupni izmeri 65 km. Koncesija je bila izdana družbi »Compagnie du Chemin de fer Métropolitain de Paris«. Mesto samo je prevzelo nase vsa podzemeljska dela, dočim je morala družba izvršiti vse nadzemeljske konstrukcije in vse instalacije kakor tudi vozni park. Ta družba ima eksploatacijo železnice in sicer za dobo 35 let po dovršitvi zadnje proge. Družba ima danes delniško glavnico 100.000.000 — frankov.

Pod egido genialnega generala barona Empain-a je družbi uspelo izvršiti to delo in ustanoviti najpopolnejšo in najimpozantnejšo podzemno železnico vsega sveta, ki je čudovito urejena in organizirana.

Koncem leta 1898. so se dela začela in 19. julija 1900 je bila otvoritev prve proge med Porte de Vincennes in Porte Maillot. Širina tira je normalna, t. j. 1.44 m, dolžina postaj 75 m. Tretja tračnica oddaja električni tok. Železnica je dvotirna. V začetku so vlaki obstojali iz 3 vozov, motorni voz je imel 2 motorja po 125 HP. Avtomatična signalizacija je dopuščala promet v triminutnih presledkih.

Leta 1900. je bilo v obratu 13 km te železnice s 23 postajami. V petih mesecih tega leta je prevozila že 17.700.000 potnikov.

Pariški Metro je večinoma pod zemljo in sicer direktno pod ulicami. Deloma je pa v nižjih krajih nad zemljo. Najtežja in najdražja dela so bila veliki viadukti Austerlitz in Passy in podvoz pod Seino med Le Chatelet in Place Saint Michel.

V najbolj centralni postaji Place de l'Opera se križajo tri proge, ena nad drugo tako, da imamo na tem mestu pod zemljo železnico v treh nadstropjih. Leta 1914. je merila dolžina dvotirne proge že 92 km. Vpeljali so medtem nove močnejše motorne vozove in presledek vlakov se je znižal na 1½ minute.

Med vojno je ostala pariška železnica v obratu kljub temu, da je bilo mobiliziranih 5400 uslužbencev.

Po vojni se je nadaljevalo z delom na izpopolnitvi mreže. Leta 1931. je merila dolžina vseh prog 128 km dvotirne železnice, danes pa znaša dolžina že 151 km. Na štirih mestih vozi pod Seino.

Tehnično predstavlja ogromno delo in pravi čudež. Kakor je razvidno iz načrta, je to petmilijonsko mesto prepreženo s progami večinoma pod zemljo. Interesantna je konstrukcija podzemskih prog pod Place de la République, kjer se križajo proge 3, 5, 8, 9 in 11. Za pogon rabi 100.000 kw električne sile. Nove postaje so dolge 125 m. Stopnjema se bodo vse postaje podaljšale do te dolžine. Skupno ima pariški Metro čez 200 postaj. Za prenos potnikov imajo postaje, ki so bolj globoke ali visoke, skupno 43 dvigal in 23 mehaničnih stopnišč, ki stalno krožijo. Danes obstoja vsak vlak iz pet 14 m dolgih voz, ki imajo prostora za 600 oseb. Motorji vsakega vlaka imajo 1400 konjskih sil. Celokupni vozni park ima 1311 motornih in 1263 priklopnih voz, torej skupno 2574 vagonov. Vsak vlak obratuje stalno na isti progi. Cene so enotne za vsako razdaljo in sicer 70 cts za II. razred in 1 fr 15 za I. razred. Za tja in nazaj drugi razred le 85 cts.

Promet je ogromen. Na leto prevozi Metro čez 900.000.000 oseb. To je najintenzivnejši promet na vsem svetu, kar je razvidno iz sledečih števil:

Na km podzemne železnice se je vozilo leta 1929.:

v Londonu	3.200.000 oseb
v Berlinu	4.540.000 „
v New Yorku	5.800.000 „
v Parizu	7.700.000 „

Vozovi se stalno pregledujejo in preizkušajo. Radi tega so tudi poškodbe med vožnjo tako redke, na znaša zamuda iz teh vzrokov manj kot 1 minuto na 1000 voznih ur, koeficient sigurnosti, ki ga ne doseže nobeno prometno sredstvo na svetu.

Vsa dela kontrole, vzdrževanja vozov in proge, snajenja postaj in vseh naprav se vrše ponoči od 1. do 5. ure, ko promet počiva.

Pariška Metro zaposluje danes čez 11.000 uslužbencev. Kljub veliki kapaciteti pariški Metro v prometnejših urah ne zadostuje zahtevam prometa. Rad tega se podaljšujejo vse postaje na 105 m dolžine, kar omogoča promet s 7 vagoni in zvišuje kapaciteto vsake postaje na 34.000 oseb na uro v vsaki smeri.

Iz teh suhih števil je razvidno, kaj pomeni Metro za Pariz. To mesto brez tega modernega prometnega sredstva danes ne bi moglo niti živeti. Metro je edino hitro prometno sredstvo v Parizu. Cestni promet je mnogo počasnejši, ker se po ulicah vali brez prestanka ogromno število avtomobilov in autobusov, ki se morajo na vsakem križišču ustaviti, da omogočijo prehod vozov iz postranskih ulic in pešcev. Mnogo tisoč prometnih stražarjev se trudi, da drži ta promet kolikor mogoče v redu in da prepreči, da se ne bi večja križišča popolnoma zamašila.

Kako bi izgledal Pariz brez »Metropolitaina«, si ne moremo niti misliti; kljub ozki mreži in veliki kapaciteti »Metropolitaina« je cestni promet še vedno najtežji vseh problemov francoske prestolnice.

Dr. I. S.

SKRBI NAJMANJŠEGA KONTINENTA

Bolj kot kdaj prej se javlja v Avstraliji trdna volja, da ostane avstralski kontinent še nadalje izključno le domena belega plemena. Ta volja je bila že merodajna pri spojitvi posameznih avstralskih držav v Avstralsko zvezo (Commonwealth of Australia). V svetovni vojni je Avstralija z vsemi sredstvi podpirala Anglijo, dobro se zavedajoč, da ima od tam pričakovati dejanske pomoči v eventualnih konfliktih z rumeno Japonsko. Tem večje je bilo razočaranje, ko so bili na mirovni konferenci priznani Japoncem takozvani mandatni otoki severno od ekvatorja, ki jih Japonska nikakor ne bo hotela zopet izročiti. In kmalu bi bila Japonska dosegla na konferenci tudi »plemensko enakost« in s tem olajšala Japoncem naseljevanje v Avstraliji; le s pomočjo Amerike so mogli zastopniki angleških dominionov japonske namene preprečiti.

Šele potek razorožitvene konference v Washingtonu je sprijaznil Avstralijo z mednarodnim položajem. Ob rastočem vplivu Zveze narodov in ob istočasnem pacifističnem stremljenju Zedinjenih ameriških držav se je pričelo v Avstraliji vzbujati zaupanje do novih razmer. Hoteli so živeti mirno življenje socialne pravičnosti na svojem izoliranem »srečnem otoku«, hoteli so biti izločeni od napornega mednarodnega tekmovanja. Moderni svetovni promet je pa to izoliranost hitro premagal in je račune Avstralije prekrižal.

Neizprosna resničnost političnih nasprotstev ob Pacifiku je uničila iluzije povojne pacifistične diplomacije. Zveza narodov se je napram nastopanju Japoncev na azijskem kontinentu izkazala kot popolnoma brez moči, in prav tako tudi Kelloggov pakt. Tudi mornariški dogovori so zgubili vsak praktičen pomen. Tembolj, ker je zračno orožje prišlo medtem do vedno večje veljave. Za Anglijo in za britanske dominione priznanje Rusije od strani Amerike ne pomeni ravno veliko. To priznanje zmanjša odvisnost Zedinjenih držav od pomoči evropskih kolonialnih držav, kar le-tem seveda ne more biti prav. V teh razmerah se je morala Avstralija odločiti za obnovo svoje že pred svetovno vojno obstoječe armade in vojne mornarice. Obenem je pričela z mrzlično naglico organizirati obrambo svojih obal proti zračnim napadom. Največjo važnost polaga na to, da dobi v doglednem času zadostno množino podmornic in bojnih aeroplanov, s čimer naj se prepreči približanje sovražnega morskega ali zračnega brodogoja.

Kakor vse kaže, pa Japonci zaenkrat še ne mislijo na politično osvojitve Avstralije in jo poskušajo »omehčati« z gospodarsko-političnimi sredstvi. V preteklem gospodarskem letu 1932/33 je kupila Japonska v Avstraliji šestkrat toliko kot v zadnjem predvojnem letu, prodala je pa v Avstralijo petkrat toliko. Japonci prodajajo za 50 odstotkov ceneje kot njih konkurenca, čeprav bi za praktične namene zadostovalo 15 odstotkov. Rastoči pomen Japonske kot nakupovalke avstralske volne in pšenice ter avstralskih kovin daje njenemu izrečnemu dumpingu na avstralskem trgu učinek jabolka prepira, vrženega med skupino farmarjev in živinorejcev ter skupino skoraj popolnoma na domači avstralski trg navezanih industrijskih podjetnikov; sovražstvo teh dveh skupin je že tradicionalno zelo veliko. Avstralskim farmarjem in živinorejcem pride japonski kupec vsak dan bolj prav, dočim bi industrijski podjetniki v zvezi z delavstvom najrajši vsak uvoz iz Japonske onemogočili; Japonci bi nato odgovorili z

bojkotom avstralskih sirovin. Vendar ima pa nekaj iz Japonske uvoženega blaga — zlasti preja — značaj polfabrikatov za določene industrije, kojih zastopniki hočejo naravno kupovati na najcenejšem trgu. Zato industriji Avstralije nikakor niso edini glede odredb proti japonskemu dumpingu in kako bi dali Angliji carinske politične ugodnosti.

Trgovska odvisnost Avstralije od Japonske bi se dala preprečiti le tako, da bi Anglija prešla k smotrenemu pospeševanju industrijskega razvoja v Avstraliji ter da bi se pričelo v redko ali sploh nič poseljenih avstralskih pokrajinah množstveno doseljevanje iz Evrope. In res se nekako vidi, da se pečajo v Angliji z vprašanjem naseljevanja v največjem obsegu. S tem bi se zavrl japonski — kakor tudi vsak drugi — dumping, za kar bi se moral Japonski hočeš nočeš dovoliti prostejši razmah v tvorbi zaščitenih trgov na azijskem kontinentu.

Tako vidimo, da ima vsakdo svoje skrbi, pa naj se nam zdi sicer še tako srečen.

NAŠE GOSPODARSTVO V FEBRUARJU IN MARCU 1934

Novele davčnih zakonov so bile sedaj sprejete v obeh zbornicah in so že pretekli mesec stopile v veljavo. Od njih pričakuje finančni minister povečanje dohodkov, ne moremo pa si misliti, da bi novele ugodno vplivale na razvoj gospodarstva. Ravno tako tudi ni z vso gotovostjo računati, da bodo imele tak efekt za državne finance, da bi bile v resnici zadnji napor za vzdrževanje ravnotežja v državnih financah, ki je že itak zrahljano. Kajti komaj je poteklo mesec dni, se že opaža, kako se poslovni svet prilagodeva novim predpisom. Kakor vsa naša zakonodaja tako ima tudi davčna svoje luknje, skozi katere se da spretnim ljudem izogniti trdotam zakona. Zlasti so prizadeti sedaj srednji in mali podjetniki, glede katerih so določila že stopila v veljavo. Drugače pa je n. pr. s tihimi rezervami. Za te prijaviti je čas do leta 1935, ker namreč stoji v zakonu, da se prijavijo v napovedi za leto 1934, ki se običajno vložijo v prvih mesecih 1935. Tako je torej še leto dni časa za to, da se tajne rezerve ali lahko porabijo ali pa bolje skrijejo kot doslej. Sicer pa je kriza vedno hujša in tudi tajne in tihe rezerve kopnijo vedno bolj, tako da se kmalu ne bo izplačalo več govoriti o njih.

Proračun za leto 1934-1935 je bil v trenutku, ko to pišemo, v parlamentu že sprejet. Sedaj se nahaja pred senatom. Preseneča obilica amandmanov, ki je bila sprejeta zadnje dni neposredno pred sprejetjem proračuna, s katerimi se urejajo vse mogoče reči, med njimi tudi potrebne, ki drugače ne bi pasirale skupščine. Največje važnosti pa je pooblastilo vladi, da more z uredbami urejati važna gospodarska vprašanja. S tem je vsa zakonodajna oblast prešla skoro izključno v roke vlade, ki se sedaj ne bo mogla izgovarjati na čas, ker ima možnost, da takoj izda uredbe, ki se ji zde potrebne. Če bo pooblastilo služilo za to, da ureja nuje zadeve vlada lahko brez parlamenta, pa se bo to dobro izvajalo in strokovno, potem je tako pooblastilo v redu, ker omogoča ekspeditivnost.

Drugo važno vprašanje, ki je zadobilo konkretne oblike, je **vprašanje nadaljne zaščite denarnih zavodov**. Kot znano je bil do 4. t. m. čas za denarne zavode, ki so bili pod zaščito, da se izjavijo glede nadaljnega svojega poslovanja, ali prosijo za odlog plačil, sanacijo odn. izvenkonkurzno likvidacijo. Po pisanju listov je od 149 zaščitenih zavodov prosilo za enega izmed navedenih treh ukrepov 85 zavodov, 64 pa se jih ni prijavilo, kar pomeni, da je zanje ta zaščita prenehala (zadruga). V glavnem se vse prošnje za nadaljnjo zaščito nanašajo na odložitev plačil (76), 6 jih je obenem prosilo za sanacijo, le 3 pa so se prijavili za izvenkonkurzno likvidacijo. Iz tega je razvidno, da zopet nismo prišli nikamor naprej, ker se zopet pojavlja zaščita v nekoliko drugačni obliki. S tem so dobili zopet prav oni, ki pravijo, da te uredbe ne pomenijo popolnega ozdravljenja našega denarstva in da bo pač treba temeljiteje reševati našo denarno krizo. Poleg tega se je na drugi

strani položaj poslabšal, ker so se ugodnosti uredbe o zaščiti denarnih zavodov in njih dolžnikov začeli posluževati zopet novi denarni zavodi, prijavilo se jih je 16 za odložitve plačil, 2 pa za izvenkonkurzno likvidacijo. Res jih je sicer več odpadlo kot je bilo novih prošelj za zaščito, toda težko si predstavljamo, da bi vsi oni zavodi, katerim ni več do zaščite, katero so uživali doslej, kar brez vsega nanjo resignirali in začeli poslovanje v polnem obsegu. Gotovo bodo vsaj interno skušali zadržati na kakršenkoli način odtok vlog in tako se tudi pri njih razmere ne bodo izboljšale. Tako lahko rečemo, da se je krog zaščiteneh celo povečal, ker tudi prej zaščiteni, pa sedaj nezaščiteni najbrže ne bodo v polnem obsegu izplačevali vlog. Žal niso objavljeni detajlni podatki o posameznih denarnih zavodih, ker mora o njih prošnjah še odločati ministrski svet. Znani so le podatki o velikih zagrebških in ljubljanskih zavodih.

Zanimivo je, da le redki zavodi računajo s pretvoritvijo vlog v užitnice in delnice. Procedura je namreč za to nekoliko odiozna in marsikateri zavod se boji nagajivosti vlagateljev in njih ponovnega razburjenja, ko bodo odločali o spremembi terjatev v delnice. Zato je pričakovati, da se bodo tozadevna zakonska določila najbrže izpremenila, da se omogoči lažja zamenjava terjatev v delnice in užitnice. Seveda bodo tudi posledaj možne stvari, ki ne bodo všeč vlagateljem in je pričakovati gotovo velikih debat. Z ozirom na dejstvo, da je postal trgovinski minister g. Demetrovič, ki ima svoje stališče do vseh aktuelnih gospodarskih dogodkov, je pričakovati aktivnejše politike v gospodarski zakonodaji.

V zunanje trgovinski politiki imamo več važnih dogodkov. Poročali smo že o dopolnilnem trgovinskem sporazumu z Italijo, ki ureja na novo carine na živino in nam daje kontingent 45.000 glav, katerega pa dvomimo, da bomo izkoristili, ker je povečanje carin le preveliko in se za naš izvoz in s tem tudi za cene živine ne obetajo dobre perspektive. Nadalje je bila te dni podaljšana zopet trgovinska pogodba z Grčijo. V ospredju zanimanja pa so sedaj pogajanja z Nemčijo. Nemška delegacija je pravkar prispela v Beograd in to baš v trenutku, ko so se v Rimu začela pogajanja predvsem gospodarskega značaja med Italijo, Avstrijo in Madjarsko. Preuranjena je sicer trditev, da obstoja faktično med temi tremi državami carinska zveza, toda vse kaže, da je pripravljen obsežen gospodarski sporazum med temi tremi državami, ki bi jih povezal v gospodarsko enoto, da se tako ustvari napram Mali Zvezi drug gospodarski blok, ki bi bil pa naperjen tudi proti Nemčiji, ki ima velike gospodarske interese v podonavskih državah. Omenjene tri države bi si dovoljevale za vse važne predmete medsebojne izmenjave blaga carinske olajšave v obliki prednostnih carin ter dovoljevala medsebojnemu prometu velike kontingente preko okvira običajnih količin. Naša država je pri tem najbolj interesirana, ker sta Italija kot Avstrija najboljša kupca naših proizvodov in skušata sedaj naš uvoz nadomestiti z madjarskim, odnosno Italija z avstrijskim. Zato imajo pogajanja z Nemčijo velik pomen, ki prehaja tudi na politično polje. Saj med našo državo in Nemčijo ni spornih vprašanj, kot je dejal nemški kancler Hitler bolgarskemu generalu Žekovu, ko ga je obiskal.

Dotok vlog v privilegirane denarne zavode se stalno nadaljuje in že skoro ne vzbuja več pozornosti, ker vemo, kaj imamo pričakovati od bodočnosti zasebnega denarstva, ki ima sedaj še vedno velike skrbi. V februarju so se vloge pri Poštni hranilnici povečale (mislimo tu samo na hranilne vloge na knjižice) za 23.04 milj. dinarjev, s tem so vloge pri Poštni hranilnici dosegle 611.7 milj. Din. Objavljena bilanca Državne hipotekarne banke kaže, da so vloge s kapitaliziranimi obrestmi vred narasle v preteklem letu za 145.7 milj. Din (leta 1932 samo 109.1 milj. Din).

V naslednjem dajemo pregled čistega dobička in deleža države pri treh najvažnejših denarnih zavodih v državi:

Čisti dobiček (v milj. Din)

	Narodna banka	Drž. hip. b.	Poštna hr.
1930	68.6	63.0	35.3
1931	99.4	68.4	24.0
1932	24.0	59.1	27.4
1933	26.4	51.1	51.4

Delež države pri čistem dobičku je znašal (v milj. Din):

	Narodna banka	Drž. hip. b.	Poštna hr.
1930	38.9	45.9	31.1
1931	66.4	51.5	15.1
1932	4.2	44.4	17.3
1933	4.9	38.5	32.4

Le pri Drž. hipotekarni banki se je čisti dobiček in z njim delež države zmanjšal, dočim so poslovni rezultati tako pri Narodni banki kot Poštni hranilnici ugodnejši. Poštna hranilnica se je odločila za radikalen ukrep in je vso tečajno razliko pri državnih papirjih odpisala iz svojih rezerv in tako očistila bilanco. To pa ji je obenem tudi omogočilo povečanje čistega dobička, ker ni treba več izvrševati odpisov iz tekočih dohodkov.

Izkazi Narodne banke nam dajo tole sliko (v milj. Din):

Aktivna:	31. dec. 1933	31. jan. 1934	28. febr.	15. marca
zlat	1.795.0	1.795.0	1.764.8	1.765.3
valute	—	0.04	0.02	0.7
devize	111.2	79.6	80.6	80.4
sk. podlaga	1.906.2	1.874.6	1.845.5	1.846.4
devize izv. podl.	54.5	59.8	88.0	51.2
kovan denar	236.0	295.6	287.5	293.8
eskont	1.808.9	1.775.9	1.663.6	1.656.1
lombard	293.1	279.5	295.1	240.1
prejšnji predjudi državi	1.715.6	1.716.6	1.717.5	1.717.8
Pasiva:				
bankovci v obtoku	4.327.2	4.211.8	4.232.7	4.181.8
drž. terjatve	7.3	5.3	6.1	9.0
žiroračuni	474.1	467.6	382.1	424.8
razni računi	549.3	588.4	569.4	578.7
sk. obv. po vidu	1.031.0	1.061.4	958.6	1.012.4
obveznosti z rokom	1.106.3	1.109.0	1.079.5	1.039.5
sk. obtok in obv. po vidu	5.358.2	5.273.6	5.191.3	5.194.2
odstotek kritja	35.57	35.54	35.54	35.54
od tega samo zlato kritje	33.50	34.03	33.99	33.98

Zaradi izvrševanja naših obveznosti v inozemstvu se naš devizni in zlati zaklad stalno zmanjšujeta, zaradi tega pa je tudi naša Narodna banka prisiljena voditi vedno bolj rigorozno deflacijsko politiko. Celo vrsto posojil je opremila z lombardnim kritjem ter jih prenesla iz postavke menična posojila na lombardna posojila. Poleg tega mislimo, da je bil eden razlogov prenosa tudi ta, da je na lombardu višja obrestna mera kot na eskontu, kar mora sedaj banka posebno upoštevati, ker se je znižala obrestna mera za pol odstotka. Žiroračuni ne izkazujejo več tako visokih naložb, ker se bliža pomlad, ko je običajno večje povpraševanje za gotovino pri kmetiskem prebivalstvu. Novega dotoka vlog pri denarnih zavodih ni dosti, odnosno ne more priti.

Tezaviranje gotovine je pri nas še vedno aktualen problem. To tezaviranje je v tesni zvezi s položajem na našem denarnem trgu in popolnoma razumljivo. Poglejmo samo Poštno hranilnico, ki je imela v svojih blagajnah in na žiru pri Narodni banki na koncu leta 1933 naložb 413.6 milj., od tega gotovina 60.6, žiro pa 353.1 milj. Pri tem je upoštevati, da je znašal ves žiro Narodne banke konec leta 472.4 milj in da je torej na vse ostale izven Poštne hranilnice odpadlo samo 119.3 milj. Din, kar je za naše gospodarstvo odločno prenizko. Zaradi tega tudi stanja na žiroračunih ne moremo vzeti za ugodno znamenje, ker iz navedenega vidimo, da ga tvori pretežno Poštna hranilnica in da torej to stanje ni merodajno za zasebno denarstvo. Poleg tega lahko računamo, da ima tudi Državna hipotekarna banka obenem z ostalimi privilegiranimi denarnimi zavodi večje naložbe na žiru. Tako lahko trdimo, da od onih naložb na žiru odpade na zasebno denarstvo borih 100 milj. Din.

Indeks cen je bil v februarju naslednji (v oklepajih podatki za januar 1934): rastlinski proizvodi 54.4 (53.2), živina in proizvodi 57.0 (57.8), mineralni proizvodi 88.7 (76.2), industrijski proizvodi 69.1 (69.2), skupni indeks 63.6 (62.9), od tega izvozni proizvodi 58.2 (59.2), uvozni proizvodi pa 72.9 (72.9). Iz tega je razvidno, da je indeks ostal v glavnem neizpremenjen, le mineralni proizvodi so radi novih trošarin narasli v ceni.

Naša zunanja trgovina je bila v decembru še aktivna za 24.2 milj. Din, torej znatno manj kot v novembru, ko je znašala aktivnost 60 milj. in v oktobru, ko je znašala aktivnost še 79.6 milj. Din, vendar je bila v celoti bilanca naše zunanje trgovine v preteklem letu aktivna za 495.1 milj. V tekočem letu se je radi po-

večanja uvoza in še večjega zmanjšanja izvoza aktivnost spremenila v pasivnost, ki je v januarju dosegla znesek 27.0 milj. Din.

Razvoj naše zunanje trgovine v zadnjih mesecih nam kaže tale tabela (v milj. Din):

	Uvoz	Izvoz
december 1932	262.8	342.4
januar 1933	172.2	232.2
december 1933	249.6	273.8
januar 1934	259.7	232.7

Na naših borzih je živahnost nekoliko ponehala. Tečaji so nižji, vendar pa že dalj časa ni opazati večjih fluktuacij, ker je začela intervenirati (ne za svoj račun) Narodna banka, ki stremi za stabilizacijo tečajev. To velja predvsem za dinarske papirje, dočim so dolarski papirji nadalje čvrsti in beležijo dvig tečajev.

Končno podajmo še tole pregledno sliko o gibanju državnih dohodkov in izdatkov v zadnjih mesecih (samo splošna državna uprava):

	Dohodki 1933—1934	Izdatki 1933—1934
november	627.6	560.2
december	590.8	554.0
januar	512.5	516.4

Skupno so v prvih 10 mesecih tekočega proračunskega leta znašali dohodki splošne državne uprave 5.321.4 milj. (l. 1932—1933 v istem razdobju 5.824.9 milj.), izdatki pa 4.770.1 milj. (5.025.6 milj.). Pri državnih gospodarskih podjetjih so znašali dohodki od 1. aprila 1933 do 31. januarja 1934 torej v 10 mesecih tek. prorač. leta 2.719.6 milj., izdatki pa 2.322.6 milj. tako, da je bil izkazan presežek 397.0 milj. Din.

Ljubljana, dne 21. marca 1934.

D. P.

SVETOVNI BLAGOVNI TRGI

Zadnji mesec pomeni za mednarodne sirovinske trge delno spremembo, tičoč se trdnjega razvoja cen in pa živahnije kupitje v številnih skupinah. Če se je kje pojavil padec cen, je to v precejšnji meri posledica apatije na ameriških blagovnih trgih. Pri zboljšanju cen gre v prvi vrsti za reakcijo na prejšnje poslabšanje, tako pri kavi, kakau, slanini itd. Ovirajoče na podjetnost sta vplivala zlasti ameriško vrednotno vprašanje in pa pritisk na druge inozemske vrednote. V ospredju zanimanja so v Ameriki sedaj prizadevanja za poživljenje zunanje trgovine; stremiljenje po zvišanju sirovinskih cen je ostalo doslej vobče brezuspešno.

Na ameriških žitnih trgih je na vsej črti nastopilo poslabšanje, in sicer predvsem zato, ker je Argentina na eksportnem trgu ponujala blago po nizkih cenah. Slednjič se je pokazalo, da zamore potreba po krmilih še najprej utrditi na normalen način svetovno pšenično ceno. Evropski trgi sirovega masla so si od srede februarja dalje opomogli. Na kolonialnih trgih omenimo boljše cene pri sirovem sladkorju, zlasti pa pri kavi in kakau. Na brazilskih trgih kave so se izvršili večji nakupi, ceno kakaoa je pa pognalo navzgor upanje na manjši pridelek v l. 1933/34 ter večja poraba v Evropi v zadnjih mesecih. Na sladkornem trgu Kube je dobro vplival Rooseveltov sladkorni kvotni načrt.

Sirova svila in volna sta v ceni nekoliko padli, ameriški bombaževi trgi so pa v ceni v zadnjem času znatno kolebali. Po avstralski volni povprašujejo posebno Japonci.

Na kovinskem trgu ni bistvenih sprememb. V nasprotju z Ameriko so zaloge rafiniranega bakra v Evropi bolj pičle, angleško in kontinentalno povpraševanje po svincu je v zadnjem času živahnije, na trgih cina je ostal položaj precej zamočan. Iz več vzrokov gledajo na nadaljnji razvoj cen cina precej skeptično. Angleški premogovni trgi so precej stalni, povpraševanje po industrijskem premogu je razmeroma zadovoljivo.

Na svetovnem trgu sirovega kavčuka so se glede cene zrcalila različna mnenja o restriktorskem vprašanju. Tudi zadnja konferenca v Amsterdamu ni prinesla

razjasnitve. Razvoj produkcije in zalaganja kaže navzgorno tendenco. Podamo običajni seznam nekaterih blagovnih vrst.

Blago	Borza	Zač. jan. 1934	Zač. febr. 1934	Zač. marca 1934
Pšenica	Chicago	84.37	90.37	86.25
Kava	New York	6.74	7.57	8.63
Sirovi sladkor	New York	1.33	1.51	1.61
Slanina	Chicago	5.42	5.50	6.22
Bombaž	New York	10.30	11.75	12.15
Volna	Bradford	38.—	39.—	37.—
Džuta	London	15.—	15.87	16.50
Konoplja	London	16.—	16.25	17.12
Baker	New York	8.25	8.12	8.12
Cin	New York	53.25	50.90	52.—
Svinec	London	11.25	11.31	11.62
Srebro	New York	44.62	44.—	45.75
Kavčuk	New York	8.94	9.87	10.37

Zir.

TRGOVINA MED ITALIJO, AVSTRIJO IN OGRSKO

Ob priliki sklenjenega dogovora med imenovanimi tremi državami je objavila »Štampa« številke o njih medsebojni trgovini v preteklem l. 1933. Tu jih podamo:

	Izvoz		Uvoz	
	v Ogrsko	v Avstrijo	iz Ogrske	iz Avstrije
Italija:	68,361.000 lir	131,877.000 lir	74,833.000 lir	176,580.000 lir
	Izvoz		Uvoz	
	v Italijo	v Avstrijo	iz Italije	iz Avstrije
Ogrska:	34,128.000 pengö	106,681.000 pengö	23,178.000 pengö	62,536.000 pengö
	Izvoz		Uvoz	
	v Italijo	v Ogrsko	iz Italije	iz Ogrske
Avstrija:	86,853.000 šil.	81,092.000 šil.	50,429.000 šil.	136,163.000 šil.

Če številke preračunimo iz ene vrednote v drugo, se razmerje ne ujema zmeraj; vsaka država ima svoj poseben način glede sestavljanja izvozne in uvozne statistike. Vidimo pa vseeno sledeče: Italija je bila lani v trgovini z Avstrijo visoko pasivna, po avstrijski statistiki še bolj kot po italijanski; v trgovini z Ogrsko je bila tudi pasivna, a absolutne številke so dosti manjše kot one v trgovini med Italijo in Avstrijo. Avstrijski izvoz v Ogrsko je bil po avstrijski statistiki dosti manjši kot uvoz iz Ogrske in po ogrski statistiki prav tako. Ogrska trgovina je bila torej napram obema partnerjema aktivna; po ogrski statistiki je znašal ogrski izvoz v Italijo in Avstrijo skupaj okoli 141 milijonov pengö, dočim ni dosegel uvoza iz teh dveh držav v Ogrsko niti 86 milijonov pengö, kar odgovarja približno razmerju 100 (izvoz) proti 60 (uvoz). Razmerje izvoza in uvoza Italije je bilo po italijanski statistiki približno 75 : 100, ono v Avstriji ca 90 (izvoz) proti 100 (uvoz).

Zir.

T O I N O N O

Stečaji, prisilne poravnave in posredovalna postopanja v mesecu januarju 1934.

Društvo industrijcev in veletrgovcev v Ljubljani objavlja za dobo od 1. do 31. januarja to statistiko (številke v

oklepaju se nanašajo na isto dobo preteklega leta):

1. Otvorjeni stečaji:

V Dravski banovini 5 (4), Savski 4 (4), Vrbaski — (—), Primorski 2 (1), Drinski — (3), Zetski 1 (3), Dunavski

— (5), Moravski — (6), Vardarski 4 (2), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (2).

2. Otvorjene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 10 (7), Savski 5 (13), Vrbaski 1 (2), Primorski — (5), Drinski — (3), Zetski 3 (—), Dunavski 5 (9), Moravski — (—), Vardarski — (—), Beograd, Zemun, Pančevo 4 (8).

3. Otvorjena posredovalna postopanja, kolikor jih je društvu bilo javljenih v Dravski banovini 5 (7), Savski — (34), Vrbaski — (—), Primorski 3 (3), Drinski — (16), Zetski 2 (1), Dunavski — (1), Moravski — (—), Vardarski — (—), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (1).

4. Odpravljeni stečaji:

V Dravski banovini 5 (11), Savski 6 (4), Vrbaski 2 (—), Primorski 2 (2), Drinski 3 (5), Zetski 3 (1), Dunavski 12 (13), Moravski 2 (5), Vardarski — (4), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (4).

5. Odpravljene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 1 (20), Savski 1 (14), Vrbaski — (9), Primorski 1 (5), Drinski 1 (3), Zetski — (3), Dunavski 1 (9), Moravski — (1), Vardarski 1 (—), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (2).

Stečaji, prisilne poravnave in posredovalna postopanja v mesecu februarju 1934.

1. Otvorjeni stečaji:

V Dravski banovini 7 (8), Savski 1 (8), Vrbaski — (2), Primorski 1 (2), Drinski 2 (2), Zetski 1 (—), Dunavski 4 (5), Moravski 4 (3), Vardarski 4 (2), Beograd, Zemun, Pančevo 3 (3).

2. Otvorjene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 8 (7), Savski 4 (12), Vrbaski 1 (—), Primorski — (4), Drinski 5 (1), Zetski 1 (4), Dunavski 12 (10), Moravski — (1), Vardarski 1 (1), Beograd, Zemun, Pančevo 4 (4).

3. Odpravljeni stečaji:

V Dravski banovini 3 (3), Savski 4 (8), Vrbaski 1 (—), Primorski — (1), Drinski 1 (2), Zetski 1 (1), Dunavski 9 (10), Moravski 6 (10), Vardarski 2 (10), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (2).

4. Odpravljene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 1 (8), Savski — (34), Vrbaski — (6), Primorski 1 (6),

Drinski 2 (6), Zetski 1 (4), Dunavski 1 (8), Moravski — (1), Vardarski — (1), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (4).

Pridobnina v letu 1932.

Leta 1932. je bilo v naši državi 308 tisoč 619 obvezancev pridobnine. Od teh je odpadlo 130.957 (42·4%) na industrije in večje ter srednje trgovce, 26.044 (8·4%) na svobodne poklice, 140.567 (45·6%) na male trgovce in obrtnike ter 11.051 (3·6%).

Vseh 308.619 obvezancev je plačalo v letu 1932.: 210.414.135 Din pridobnine. Isto leto so davčne uprave ocenile čisti dohodek obvezancev pridobnine z 2.863.623.715 Din; davčni odbori pa so ta dohodek določili z 1.765.724.635 Din; torej za več nego eno tretjino manj.

Na posamezna finančna ravnateljstva je odpadlo obvezancev pridobnine: na Novi Sad 70.693, na Zagreb 59.726, na Ljubljano 40.407, na Sarajevo 28.395, na Skopje 28.321, na Niš 20.800, na Split 16.814, na Beograd 14.939, na Banjaluko 14.789 in na Podgorico 13.735.

V posameznih finančnih ravnateljstvih pa se pobralo pridobnine: Novi Sad 44.853.677 Din, Zagreb 47.692.453, Ljubljana 25.681.390 Din; Sarajevo 14 milij. 954.881 Din, Skopje 12.406.940 Din, Niš 9.781.765, Split 7.575.642 Din, Beograd 35.698.136 Din, Banjaluka 4 milij. 988.136 Din, Podgorica 6.771.115 Din.

K poslovanju Narodne banke v letu 1933.

Narodna banka je izdala obširno poročilo o poslovanju v letu 1933., s katerega posnemamo nekaj važejših podatkov.

V primerjavi z letom 1932. so se v našem gospodarstvu v letu 1933. izvršile sledeče spremembe: Vrednost zunanje trgovine se je povečala za 5·83%. Trgovinska bilanca je bila za 495 milij. 329.000 Din aktivna, medtem ko je bila bilanca leta 1932. aktivna le za 195 milijonov 907.000 Din.

Zetveni pridelek je bil 1933. za 3·6% večji nego 1932. in za 9·4% večji od pridelka v zadnjih petih letih. Pridelek koruze pa je nazadoval napram 1932. za 23·7%.

Železniški promet je leta 1933. napram 1932. nazadoval za 3·5%. Število na državnih železnicah natovorjenih vagonov je znašalo l. 1932. 1.427.782, a 1933.: 1.378.200.

Število brezposelnih je znašalo pričetkom l. 1933.: 23.574, februarja: 25

tisoč 346, avgusta: 9.841, konec l. 1933.: 17.733.

Skupna vsota bilance Narodne banke za l. 1933. je padla od 10.099.377.482-34 Din v letu 1932. na 9.832.298.324-28 Din. Konec 1932. je znašalo skupno kritje 35-97%, a kritje v zlatu 32-18%, medtem, ko je konec 1933. skupno kritje nazadovalo na 35-57%, kritje v zlatu pa je poraslo na 33-50%.

Obtok bankovcev je bil v letu 1932.: 4.772.717.500 Din, 1933. pa 4.327.169.500 Din, to je za 445.548.000 Din, odnosno za 9-33% manj. Dne 31. decembra 1933. je znašalo stanje izdelanih bankovcev 15.958.876.520 Din, neizdanih bankovcev, ki so se nahajali v blagajnah banke, je bilo 11.631.707.180 Din, v obtoku pa po odbitku pokvarjenih bankovcev 4.327.169.340 Din.

V teku preteklega leta je bil državni dolg pri Narodni banki na računu »Prejšnji predujmi državi« zmanjšan od 1.808.620.510-04 Din v letu 1932. na 1.715.566.636-76 Din.

Dne 31. decembra 1933. je znašal skupni znesek eskontnih posojil pri Narodni banki in njenih podružnicah 1.808.866.590-69 Din.

Razdeljen je bil znesek na 2323 tvrdk z 41.031 menico. Od te skupne vsote posojil, z rimesami, je odpadel, po stanju z dne 31. decembra 1933., največji del na podružnico Narodne banke v »Beogradu« s 635.889.739-40 Din (1.925 menic), drugo mesto je zavzemala podružnica v Zagrebu z 488.738.168-18 Din (7.022 menice), tretje mesto je zavzela podružnica v Ljubljani s 139.533.046-55 Din (725 menic) itd. Podružnica Narodne banke v Mariboru je stala s 36 milijoni 590.991-50 Din (273 menice) na osmem mestu.

Na posamezne skupine dolžnikov je odpadlo od skupnega eskonta menic dne 31. decembra 1933.: na izvoznike 103.891.000 Din, na uvoznike 82 milij. 358.000 Din, na industrijo 462.755.00 Din, na denarne zavode 1.083.919.000 Din, na obrtnike 30.161.000 Din na poljedelske zadruge 27.894.000 Din, na ostale pa 17.888.590-69 Din.

Dne 31. decembra 1933. je bilo v obtoku za 810.808.610 Din srebrnega denarja: 189.191.390 Din pa ga je bilo v blagajnah banke. Izdelanega je bilo za 1 milijardo srebrnega denarja.

Uspeh poslovanja Narodne banke v letu 1933. je bil naslednji:

kosmati zaslužek celotnega poslovanja: 163.278.022-03 Din, skupni izdatki: 137.039.157-35 Din. Čisti dobiček je znašal torej 26.238.864-68 Din. Po odbitku

za rezervni sklad po čl. 7. je ostalo za razdelitev med delničarje 23.926.921-45 Din. Od tega pa je odpadlo zopet na državo 4.932.498-94 Din, na delničarje pa 18.994.422-51 Din. Na delnico je odpadlo 300 Din.

Pridelek vina v Dravski banovini

Leta 1932. je znašal pridelek vina v Dravski banovini 559.113 hl, to je 23-41 hl na 1 ha. Lansko leto pa je znašal pridelek vina le 270.473 hl, odnosno 11-16 hl na 1 ha.

Poštna hranilnica in naše pošte v letu 1933.

Po poročilu Poštne hranilnice je znašal skupni promet v letu 1933. 227 milijard 343 milijone, 982 tisoč 997-80 Din.

Število čekovnih računov je znašalo konec decembra 1932. 21.888, konec decembra 1933. pa 23.394.

Stanje vlog na čekovnih računih je bilo konec decembra 1932.: 944 milij. 450.685-17 Din, 1933. pa 1 milijardo 158 milijonov 253 tisoč 405-52 Din.

Hranilni promet Poštne hranilnice je leta 1933. dosegel zopet velik uspeh. Število vlagateljev je poraslo od 216 tisoč 957 v letu 1932. na 264.515 v letu 1933.

Stanje vlog se je dvignilo od 442 milijonov 673.550-34 Din v letu 1932. na 564.103.125-20 Din v letu 1933.

Dobiček Poštne hranilnice je 1933. znašal 51.365.614 Din.

Ministrstvo za promet je izdalo statisko pošt, brzojavov in telegrafov za leto 1933. Iz te statistike posnemamo sledeče zanimive podatke.

Poštnih uradov je bilo v državi l. 1932. skupno 3.874. Od teh je bilo državnih poštних uradov: 624 stalnih, 11 kopaliških (sezonskih), 1 začasna, skupno 636; pogodbenih pošt: 1.143, občinskih in pomožnih 2095. V področju dravske direkcije pošte, telegrafa in telefona je bilo 1932.: 114 stalnih državnih pošt, 1 začasna pošta, 236 pogodbenih pošt ter 188 občinskih in pomožnih pošt.

Število brzojavnih postaj v državi je bilo 1932.: 1815. Od teh je odpadlo na direkcijo v Ljubljani 252 brzojavnih postaj in 135 na železniških postajah; — skupno 387 postaj.

Celotna brzojavna proga je znašala 1932.: 20.545 km, dolžina žice pa 92 tisoč 195 km. Direkcija v Ljubljani stoji v pogledu gostote brzojavne mreže z 1.783 km proge in 11.233 km žice na šestem mestu v državi. Brzojavk je bilo odposlanih skupno 3.915.214 s 70 milij.

628.691 besedami. Od tega je odpadlo na državne brzojavke 438.466 brzojavk z 19.767.777 besedami, na službene brzojavke 308.667 s 7.104.951 besedami in na zasebne brzojavke 3.168.081 s 43 milij. 755.963 besedami. Na direkcijsko v Ljubljani je odpadlo 347.253 brzojavk s 5.546.906 besedami.

Število telefonskih aparatov je znašalo 1932. v državi 45.543. Dolžina proge v krajevnem telefonskem prometu je bila 1932.: 4.458,6 km, dolžina žice pa 104.679 km. Na direkcijsko v Ljubljani je odpadlo v krajevnem prometu 721 km dolžine proge s 756 km dolžine žice.

Dolžina proge medkrajevnega telefonskega prometa je znašala 1932.: 12.138 kilometrov, dolžina žice pa 96.371 km, od česar je odpadlo na direkcijsko v Ljubljani: 721 km proge in 9.756 km žice v krajevnem ter 919 km z 8.677 km žice v medkrajevnem telefonskem prometu.

Statistika prinaša tudi podatke o dohodkih pošte, telegrafa in telefona, ki so znašali skupno 450.155.455 Din.

Poštna pristojbine (znamke, poštnina časopisov in druge poštne takse) so dale 1932.: 289.174.693 Din dohodkov; brzojav: 43.170.857 Din; telefon: 117 milijonov 809.905 Din.

Na direkcijsko v Ljubljani je odpadlo od te vsote dohodkov: na poštne pristojbine: 49.922.687 Din; na brzojav: 4 milij. 316.150 Din; na telefon: 10.862.135 Din, skupno 65.100.972 Din.

Skupni izdatki poštne, brzojavne in telegrafne prometa pa so znašali 1932.: za poštne službo 36.569.499-31 Din; za brzojavno službo: 4.597.027-69 Din, za telefonsko službo: 29.743.613-24, za izredne izdatke: 5.192.997-65 Din, za upravno službo: 275.947.451-58 Din, skupno torej 352.050.589-47 Din. Od teh skupnih izdatkov je odpadlo na direkcijsko v Ljubljani: 51.360.967-71, in sicer na: splošno poštno (upravno) službo: 41.803.859-36 Din; na poštne službo: 4 milijone 384.856-99 Din; na brzojavno službo: 790.322-22 Din; na telefonsko službo: 4.228.361-45 Din; na izredne stroške: 153.569-69 Din.

Kontingentiranje v Franciji

Od 7000 postavk v francoski carinski nomenklaturi je bilo v odredbah o kontingentiranju uvoza vsebovanih preko 1000 postavk. Proti tej politiki se je dvignila v Franciji dokaj ostra kritika. Proti politiki kontingentiranja so vstale mnoge vplivne gospodarske organizacije in zlasti francoska izvozna industrija.

Negativne posledice te politike so v glavnem:

Cela vrsta držav je takoj po uvedbi kontingentiranja odgovorila Franciji s protiukrepi. Nekoliko boljše odjemalcev francoskega blaga, kakor Švica, Belgija, Holandija, Italija, Danska in Nemčija, so pritisnile s protiukrepi v obliki oteževanja transferiranja plačil itd. Anglija, ki je najboljši kupec Francije, je francosko blago močno ocarinila. Ma'a 1932. je uvoz Francije v Anglijo znašal le 187 milijonov frankov napram 448 milijonov frankov v maju 1931.

Otežkočevanje uvoza onih vrst blaga, ki se izdeluje v Franciji, je omogočilo prilagoditev njihovih cen svetovnim cenam in nastalo je podraženje blaga. Zlasti velja to za agrarne proizvode.

Diskontna obrestna mera

Italijanska emisijska banka je znižala diskont sredi decembra 1933 od 3,5 na 3% in je dala s tem pobudo za splošno znižanje obrestne mere v Italiji.

Diskont nekaterih drugih centralnih emisijskih bank je znašal v mesecu decembru 1933:

V Bolgariji 8-5%, Rusiji 8%, Albani 7-5%, Grčiji 7%, Litvi 7%, Rumuniji 6%, Španiji 6%, Letoniji 6%, Portugalski 5%, Poljski 5%, Finski 5%, Avstriji 5%, Estoniji 4-5%, Ogrski 4-5%, Nemčiji 4%, Japonski 3-6%, Norveški 3-5%, Angl. Indiji 3-5%, Češkoslovaški 3-5%, Belgiji 3-5%, Italiji 3%, Gdanskem 3%, Švedski 2-5%, Danski 2-5%, Holandiji 2-5%, Franciji 2-5%, Združ. drž. Amerike 2%, Angliji 2%, Švici 2 odstotka.

Zmanjšane dividende v U. S. A.

V preteklem letu 1933. so izplačale ameriške družbe na dividendah 2385 milijonov dolarjev proti 2910 milijonom v letu 1932. ter 4376 in 4982 milijonom v letih 1932. in 1931. Pri gospodarskih panogah je bila razdelitev sledeča (v milijonih dolarjev):

1930	1931	1932	1933
Obrati obče koristi			
1083	1156	1002	867
Banke in zavarovalnice			
344	423	313	203
Petrolejska industrija			
455	313	236	173
Železnice			
550	419	184	170
Industrija živil			
248	206	163	157
Tobačna industrija			
100	104	107	100

Avtomobilna industrija			
209	175	82	74
Obrati z mnogimi podružnicami			
113	114	91	70
Jeklena industrija			
191	130	50	15
Bakrena industrija			
182	70	7	2

Vidimo, da je bil padec od 1931. na 1932. mnogo hujši kot od 1932. na 1933. Spričo sedanjega boljšega gospodarske-

ga položaja se je zniževanje dividend skoraj popolnoma ustavilo. — Kakor nam pravijo gornje številke, je bil padec dividend zlasti občuten pri železnicah in v avtomobilni industriji, posebno pa še v jekleni in bakreni industriji. 191 milijonov dividend v jekleni industriji v letu 1930. se je v preteklem letu skrčilo na 15, 182 milijonov v bakreni industriji pa celo samo na 2 milijona.

DRUŠTVENE VESTI

† KAREL MEGLIČ

Iz Tržiča nam prihaja žalostna vest, da je dne 26. februarja nezmlajenega duha umrl gospod Karel Meglič in bil v torek pokopan v Tržiču. Pokojni Karel Meglič je bil v ljubljanski javnosti znana osebnost. Živahno se je udeleževal v trgovskih stanovskih organizacijah in je bil več let delaven in agilen občinski odbornik ljubljanski in pa član uprave Mestne hranilnice ljubljanske. Leta 1875. rojen v Tržiču je študiral v Ljubljani in je njegova mati stanovala v znani hiši na Sv. Petra nasipu nasproti šent-peterskega mostu. Imela je na stanovanju dijake in so bili ti stanovanjski prostori tedanji inteligenci dobro znani. Ivan Cankar in Dragotin Kette sta tudi tam stanovala. Karel Meglič je bil živahen in stremeč mladenič in se je mnogo zanimal za dramatično umetnost. Sam je sodeloval pri dijaškem odru v Vodmatu. Po maturi je bil živahen član akademičnega društva »Sava«. Razmere so ga prisilile, da je moral iskati si kruha v privatnih službah v Ljubljani, v Kranju, Mariboru. Predno je zbolel, je bil posojilniški ravnatelj v Kranju. Pred vojsko se je udeleževal v žitni trgovini in vodil železniško reklamacijsko pisarno. V strokovnih listih se je pridno oglašal in spisal praktično navodilo o železniškem prometu, ki je izšlo v založbi Trgovskega društva »Merkur« za Slovenijo v Ljubljani. V tem društvu, ki je matica slovenske trgovske organizacije in je izvedla nacionalni preporod v naši trgovini, je bil delaven odbornik v l. 1905 do 1910. Posebno se je udeleževal leta 1907., ko se je vršil v Ljubljani pod predsedstvom dr. Danila Majarona vseslovenski trgovski shod, sklican od Slovenskega trgovskega društva »Merkur«. Na tem impozantnem shodu, ki ga je pozdravil tedanji avstrijski trgovinski minister, znameniti dr. Fořt, je odlično nastopil pokojni Karel Meglič in imel velik govor o potrebi in koristi slovenske trgovske organizacije. Karel Meglič je imel trdo mladost in je šel skozi življenje često v nevšečnih razmerah, toda bil je ponosna natura do zadnjega, ko ga je zrušil mrtvoud. Karel Meglič je bil raven mož, značajan, ponosen in pozitiven tudi, kadar je bil v nadlogi. Njegovi vrstniki in njegovi tovariši smo ga vsi radi imeli, ker je bil odkritosrčen, iskren in zvest prijatelj in dober tovariš. Zvesto in požrtvovalno mu je stala ob strani dobra soproga gospa Luiza Meglič. Bodi mu lahka domača gruda in bodi mu ohranjen časten spomin!

Dr. F. Windischer